

Crime in Crisis

Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

<https://crime-in-crisis.com/%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CE%AE-%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B8%CF%8D%CE%BC%CE%B1/>

Συνδιαλλαγή ανηλίκου δράστη και θύματος

Το ελληνικό νομικό πλαίσιο

υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΠΑΝΑΓΟΣ*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στις εθνικές νομοθεσίες έχει εισαχθεί ένας σημαντικός αριθμός ρυθμίσεων που συμβαδίζουν με τις αρχές του αντεγκληματικού προτύπου της αποκαταστατικής ή επανορθωτικής δικαιοσύνης^[1], ενώ στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης καθιερώνεται μια νέα επαγγελματική ειδικότητα, αυτή του διαμεσολαβητή. Οι απαρχές του εν λόγω μοντέλου χάνονται στα βάθη των αιώνων· ανάγονται στην αριστοτελική σκέψη, τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, αλλά και τις πρακτικές των ιθαγενών στην αυστραλιανή ήπειρο. Οι λόγοι που οδήγησαν τη διεθνή επιστημονική κοινότητα να στραφεί εκ νέου σε αυτό τον τρόπο διευθέτησης του εγκληματικού φαινομένου αποτελεί ζήτημα που χρήζει διεξοδικής εξέτασης στο πλαίσιο της κοινωνιολογίας της γνώσης (Αρτινοπούλου 2010, 2011). Σε γενικές γραμμές, τα προβλήματα που ταλανίζουν διαχρονικά τα ποινικά συστήματα (ιδίως η υπερφόρτωση των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και ο υπερπληθυσμός των καταστημάτων κράτησης) ανέδειξαν και συντήρησαν το επιστημονικό ενδιαφέρον για τα εναλλακτικά – μη φυλακτικά μέτρα γενικότερα και τις πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ειδικότερα (Αρχιμανδρίτου 1994, Σπινέλλη 2007, Κρανιδιώτη 2011, Δημόπουλος 1998, Braithwaite & Strang 2001, Consedine 1995). Το ενδιαφέρον αυτό έχει λάβει τέτοιες διαστάσεις, ώστε σήμερα να γίνεται λόγος για τη διαμόρφωση ενός διεθνούς κοινωνικού κινήματος επανορθωτικής δικαιοσύνης (Αρτινοπούλου 2008, Maxwell & Morris 2002, 2003, Umbreit et al. 2005). Το εάν υφίσταται ένα αντίστοιχο εγχώριο κίνημα αποτελεί

ερώτημα, που είναι ακόμη νωρίς να απαντηθεί. Ωστόσο, το συγκεκριμένο μοντέλο απονομής της ποινικής δικαιοσύνης συγκεντρώνει ένα σημαντικό τμήμα της σύγχρονης εγκληματολογικής εργογραφίας (Artinopoulou 2010a).

Η παραβατικότητα ή εγκληματικότητα των ανηλίκων (Σπινέλλη 1975, Πιτσελά 2013, Ζαραφωνίτου 2014) αποτέλεσε διεθνώς ένα πρόσφορο πεδίο για την εφαρμογή επανορθωτικών πρακτικών, μιας και θεωρήθηκε ότι είναι σε θέση να λειτουργήσουν διαπαιδαγωγικά για τους δράστες ικανοποιώντας ταυτόχρονα τις ανάγκες των παθόντων (Κουράκης 2012, Crawford & Newburn 2003, Hayes 2005, Hudson 2002, Shen & Antonopoulos 2013, Haines & O'Mahomy 2006). Οι αντιλήψεις αυτές αποτυπώθηκαν στο ν. 3189/2003, όπου η συνδιαλλαγή ανάμεσα στον ανήλικο δράστη και το θύμα με στόχο την έκφραση συγγνώμης και την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης εν γένει εντάχθηκε στα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται στο άρ. 122 ΠΚ[2]. Όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου, το ρόλο του διαμεσολαβητή ανέλαβαν οι επιμελητές ανηλίκων. Η συνδιαλλαγή αποτελεί μια σημαντική δυνατότητα που παρέχεται στο δίκαιο των ανηλίκων δραστών. Εφόσον, όμως, θέσει κανείς το σχετικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας και των κειμένων (κατευθυντήριων γραμμών ή συστάσεων) των διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών [3], μπορεί να παρατηρήσει τα εξής: η πρόβλεψη και συνακόλουθα η εφαρμογή του μέτρου στην ελληνική πραγματικότητα είναι κατά κύριο λόγο προσανατολισμένες στις ανάγκες του ανήλικου δράστη παραγκωνίζοντας συνακόλουθα τις ανάγκες του (ανήλικου) θύματος και μεταδίδοντας ενδεχομένως λανθασμένα μηνύματα. Ως προς τη δομή της, η παρούσα εργασία διαρθρώνεται ως ακολούθως: το πρώτο μέρος προέκυψε κατόπιν της επισκόπησης της θεωρίας (βιβλιογραφίας) και των κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής αναφορικά με την εννοιολόγηση και τις στοχεύσεις της συνδιαλλαγής ως αποκαταστατικής πρακτικής. Σε αυτό το πλαίσιο δίνεται έμφαση σε πρακτικά θέματα και στα χαρακτηριστικά που ενδείκνυται να διαθέτει ο διαμεσολαβητής, προκειμένου τα επιζητούμενα της επανορθωτικής δικαιοσύνης να λάβουν σάρκα και οστά. Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται το σχετικό νομικό πλαίσιο και, εν συνεχεία, τίθεται υπό τη διόπτρα της αποκαταστατικής θεωρίας με στόχο τη διατύπωση προτάσεων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη βελτίωση και την ικανοποιητική εφαρμογή του.

1. Γενικό πλαίσιο: Θεωρία και κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής

1) Η επανορθωτική δικαιοσύνη ως πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής

1.1) Το έγκλημα ως ιδιωτική σύγκρουση

Όπως συνέβαινε σε μακρινές εποχές του παρελθόντος και ειδικότερα στις κοινωνίες της βεντέτας ή ιδιωτικής εκδίκησης (Αρχιμανδρίτου 2007), στο πλαίσιο της αποκαταστατικής θεωρίας το έγκλημα δεν γίνεται αντιληπτό ως προσβολή της κρατικής εξουσίας, αλλά ως μια ιδιωτική διαφορά ή σύγκρουση

(Umbreit 1994, Αρτινοπούλου 2008, 2010, Μαγγανάς 2007, Haines & O'Mahomy 2006, Bibas 2012, Shiner 2006). Οι συγκρούσεις θεωρούνται ως παθολογικές και οφείλουν να αντιμετωπίζονται άμεσα με τη συμμετοχή των μελών της κοινότητας, όπου τελέσθηκε το έγκλημα ή/και δέχθηκε επιρροή από αυτό (Christie 1977, Newburn 2007, London 2014, Rossenblatt 2015).^[4] Κατά μία άποψη, οι αποκαταστατικές πρακτικές είναι σε θέση να αντικαταστήσουν πλήρως τα τρέχοντα ποινικά συστήματα («μαξιμαλιστική τάση»). Σε αυτό το πλαίσιο, προβάλλονται ως ο πλέον κατάλληλος τρόπος αντιμετώπισης κάθε εγκληματικής πράξης, ανεξαρτήτως βαρύτητας και απαξίας. Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι υποστηρίζουν πως οι επανορθωτικές πρακτικές είναι σε θέση να αξιοποιηθούν δημιουργικά στο πλαίσιο του τρέχοντος ποινικού «συστήματος», ώστε να συμβάλλουν στη βελτίωση της απονομής της δικαιοσύνης («μινιμαλιστική τάση»). Σύμφωνα με τους πρεσβευτές αυτής της θεώρησης, οι εν λόγω πρακτικές ενδείκνυνται αποκλειστικά για τις περιπτώσεις αδικημάτων μειωμένης βαρύτητας (Αρτινοπούλου 2010, Κρανιδιώτη 2011, Newburn 2007, Cottam 1996, Walgrave 1995, Wright 1996).

Η M. Liebmann (2007: 25) παραδίδει τον ακόλουθο ορισμό: «Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στοχεύει στο να επανορθώσει το ευ ζην των θυμάτων, των δραστών και των κοινωνιών, το οποίο προσβλήθηκε από το έγκλημα, και στο να εμποδίσει τη συνέχισή του». Ο ορισμός, όμως, που απαντά συχνότερα στη βιβλιογραφία (Newburn 2007) είναι αυτός του T. Marshall (1996: 36-7): η αποκαταστατική δικαιοσύνη αποτελεί «μια διαδικασία μέσω της οποίας τα ενδιαφερόμενα μέρη μιας συγκεκριμένης παραβίασης του νόμου συγκεντρώνονται, ώστε να αντιμετωπίσουν συλλογικά όσα επακολουθούν της παραβίασης και τις συνέπειές της για το μέλλον» (Αρτινοπούλου 2010, Μαγγανάς 2000). Καθώς η επανορθωτική δικαιοσύνη περιγράφεται ως «διαδικασία», ο ως άνω ορισμός εντάσσεται σε ό,τι αποκαλείται στην αποκαταστατική θεωρία ως “process-based School” (Gavrielides 2007: 45). Τα επιζητούμενα αποτελέσματα δεν καθίστανται σαφή. Ωστόσο, η σημαντικότητα του ορισμού έγκειται στην ευρύτητα και στη συνακόλουθη ευελιξία του, ώστε να είναι σε θέση να συμπεριλάβει τις διάφορες υφιστάμενες αποκαταστατικές πρακτικές (Dignan 2005, Gavrielides 2007, Newburn 2007, van Ness et al. 2001)^[5]. Σε αντίστοιχες εννοιολογήσεις εξάγονται οι αξίες της επανορθωτικής δικαιοσύνης, όπως η παροχή εξηγήσεων και η έκφραση συγγνώμης από το δράστη προς τον παθόντα εντός ειρηνικού κλίματος και με πνεύμα αλληλοκατανόησης, η αποκατάσταση της υλικής ή/ και συναισθηματικής βλάβης που προξενήθη από την εγκληματική συμπεριφορά και η επανένταξη του δράστη στην κοινωνία μέσω της οποίας επανορθώνεται το «ρήγμα» που επέφερε το έγκλημα στον κοινωνικό ιστό (Αρτινοπούλου 2008, 2010, 2011, Zehr 1990).

1.2) Το θεωρητικό υπόβαθρο: Ο «αποχωρισμός» της αξιόποινης πράξης από τον δράστη

Οι υποστηρικτές των επανορθωτικών πρακτικών αντλούν τα επιχειρήματά τους από την αποκαλούμενη ως θεωρία του «επανενακτικού» (Κρανιδιώτη 2011: 129) ή «επανενακτικού ντροπιάσματος» (Ανδρουλάκης 2000: 18,

Πιτσελά 2010: 41-2) ή «της ενσωμάτωσης μέσω της καταισχύνης» (Σπινέλλη 2002: 593), όπως διατυπώθηκε από τον *J. Braithwaite* (1989). Αφού διαπίστωσε ότι η σημασία της κοινωνικής αποδοκιμασίας μιας εγκληματικής πράξης είχε υποτιμηθεί από τους φορείς της ποινικής δικαιοσύνης και τους επιστήμονες, ο αυστραλός εγκληματολόγος εισήγαγε την έννοια του ντροπιάσματος στην τρέχουσα εγκληματολογική σκέψη (Harris 2006). Με τον όρο «ντρόπιασμα» νοούνται εκείνες οι «κοινωνικές διαδικασίες που εκφράζουν αποδοκιμασία και που έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα την πρόκληση δύο καταστάσεων: αφενός μεν τύψεων στο άτομο που ντροπιάζεται και αφετέρου επικριτικής αντίδρασης σε εκείνους που καθίστανται γνώστες της ντροπής» (Κρανιδιώτη 2007: 145-6). Η ντροπή αποτελεί διαχρονικά άτυπη ή ανεπίσημη μορφή κοινωνικού ελέγχου (Κρανιδιώτη 2011, Hamblet 2011). Εντούτοις, το ρηξικέλευθο στοιχείο της θεωρίας έγκειται στο ότι καθιερώνει ορισμένες επιμέρους διακρίσεις του συναισθήματος (Κρανιδιώτη 2011).

Βασισμένος σε εθνογραφικά δεδομένα που αφορούν την Ιαπωνία και κατόπιν της σύνθεσης καθιερωμένων εγκληματολογικών θεωριών αξιοποιώντας τη μέθοδο της ολοκλήρωσης [6], ο αυστραλός εγκληματολόγος υποστηρίζει ότι η κοινωνική αποδοκιμασία είναι απαραίτητο να στρέφεται αποκλειστικά εναντίον της ποινικά κολάσιμης ή αποκλίνουσας πράξης, η οποία και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως διακριτή από τον δράστη της. Ο τελευταίος πρέπει να τυγχάνει σεβασμού, δίχως να λαμβάνει χώρα η υποβάθμιση της κοινωνικής του θέσης και ο στιγματισμός του ως «κακός». Αντίθετα, κρίνεται επιβεβλημένο να αντιμετωπίζεται μέσα από διαδικασίες («τελετουργίες») που θα τον θέτουν ενώπιον των ευθυνών του, θα τον «ντροπιάζουν» με εποικοδομητικό τρόπο και θα παρέχουν την ευκαιρία επανένταξης στο κοινωνικό σύνολο. Οι τελετουργίες δίνουν, ειδικότερα, τη δυνατότητα στον δράστη να αντιληφθεί τις συνέπειες της πράξης του και οδηγούν στο «δώρο» της συγχώρεσης. Κατ' αυτό τον τρόπο, μειώνονται οι πιθανότητες υποτροπής του. Αντίθετα, στις περιπτώσεις όπου δεν αντιμετωπίζεται με σεβασμό, υποβαθμίζεται κοινωνικά και στιγματίζεται ως «κακός» («διασπαστικό ντρόπιασμα»), οι πιθανότητες για την τέλεση της αυτής πράξης είναι περισσότερες. Ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου, το ντρόπιασμα εκτιμάται πως λειτουργεί πληρέστερα σε κοινωνικά πλαίσια ή κοινότητες, όπου λαμβάνει χώρα η ανάπτυξη στενών διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη τους. Εν όψει των ανωτέρω καθίσταται σαφές πως ο *Braithwaite* διατυπώνει μια δεοντολογική θεωρία [7], όπου επισημαίνεται ως αναγκαία η εγκαθίδρυση θεσμών και η εφαρμογή πρακτικών που θα κινούνται προς την κατεύθυνση του επανεντάσσοντος ντροπιάσματος όσων παραβιάζουν τους νομικούς ή/και κοινωνικούς κανόνες. Η ντροπή, κατ' αυτό τον τρόπο, από μια άτυπη μορφή κοινωνικού ελέγχου και «παθητικό συναίσθημα [...] μετασχηματίζεται σε ενεργητικό μηχανισμό ελέγχου» (Κρανιδιώτη 2011: 131-2, 2007).

2) Συνδιαλλαγή δράστη και θύματος

2.1) Εννοιολόγηση, στοχεύσεις και πεδίο εφαρμογής

Η συνδιαλλαγή δράστη και θύματος[8] εντάσσεται στις μεθόδους που στοχεύουν στη μεταφορά των αρχών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο πρακτικό πεδίο (Aertsen 2004). Αποτελεί μια διαδικασία κατά την οποία το θύμα και ο δράστης μιας αξιόποινης πράξης επικοινωνούν με τη βοήθεια και υπό την επίβλεψη ενός τρίτου ατόμου. Ο παθών διαθέτει τη δυνατότητα να εκφράσει ανοιχτά τα συναισθήματά του αναφορικά με τη θυματοποίηση και τις ανάγκες του. Ταυτόχρονα, ο δράστης δύναται να αναγνωρίσει και να αναλάβει τις ευθύνες του (Wright 1995, Baldry 1998). Εφόσον τα δύο μέρη συναινούν, λαμβάνει χώρα η μεταξύ τους συνάντηση και επικοινωνία προκειμένου να κατανοήσουν ο ένας τη θέση του άλλου μέσω του διαλόγου και να αναζητήσουν λύσεις, ώστε να αρθεί η σύγκρουση (Beauregard 1998, Cottam 1996, Umbreit & Bradshaw 1997, Umbreit 1994, Umbreit et al. 1999, 2004, Αλεξιάδης 2011). Εκτός της παροχής εθελοντικής συναίνεσης, τα δύο μέρη κρίνεται αναγκαίο να συμφωνούν ως προς τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης (να μην υποστηρίζουν εκ διαμέτρου αντίθετες εκδοχές της πραγματικότητας). Σε διαφορετική περίπτωση, ελλοχεύει ο κίνδυνος μετατροπής της συνδιαλλαγής σε μια προέκταση της ακροαματικής διαδικασίας και να κυριαρχήσει το στοιχείο της αντιδικίας (Messina 2004-05).

Στους στόχους της ως άνω διαδικασίας συμπεριλαμβάνεται η απολογία του δράστη προς το θύμα (Newburn 2007, Hoyle & Zedner 2007, Gehm 1991). Σε αυτό το πλαίσιο, η απολογία λογίζεται ως μια μορφή συμβολικής αποκατάστασης ή επανόρθωσης (Dignan 2005: 136, Levi 1997, Lerman 1999), ενώ η έκφραση συγγνώμης είναι αναγκαίο να συνδυάζεται με την ενεργητική προσπάθεια αποκατάστασης της βλάβης από την πλευρά του δράστη (Messina 2004-05). Ένα βασικό ζήτημα που έχει τύχει αντίθετων θεωρήσεων είναι εάν η συνδιαλλαγή και οι πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εν γένει αρμόζουν σε εγκλήματα αυξημένης βαρύτητας. Όπως έχει επισημάνει ο Ν. Κουράκης (2011: 142), «το πεδίο εφαρμογής των θεσμών της διαμεσολάβησης και της συνδιαλλαγής ενδείκνυται να περιορίζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων [...] που έχουν μικρή κοινωνικοηθική απαξία». Σύμφωνα με μια άλλη άποψη, το είδος της εγκληματικής πράξης οφείλει να μην αποτελεί αποφασιστικό κριτήριο, ώστε να αποφανθεί κανείς για την καταλληλότητα της συνδιαλλαγής σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (Baldry 1998). Στο πλαίσιο αυτό υποστηρίζεται η εφαρμογή της σε περιπτώσεις εγκλημάτων που συγκεντρώνουν μια ιδιαίτερη κοινωνική απαξία, όπως οι προσβολές της γενετήσιας ελευθερίας. Οι υποστηρικτές αυτής της προοπτικής αντλούν τα επιχειρήματά τους από την εμπειρικά διαπιστωμένη ανάγκη των θυμάτων να λάβουν εξηγήσεις από το δράστη για τη βάνανση συμπεριφορά που εισέπραξαν. Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι υποστηρίζουν (ιδίως οι επιστήμονες που ανήκουν στην κατεύθυνση της φεμινιστικής εγκληματολογίας) ότι η συνδιαλλαγή σε αυτού του είδους τις περιπτώσεις υποβαθμίζει («ευτελίζει») την αξία του εννόμου αγαθού της σεξουαλικής αυτονομίας συμβάλλοντας επίσης στη δευτερογενή θυματοποίηση των παθόντων (Cossins 2008, Daly 2003, 2006, Hudson 1998, Morris 2002, Lee 1996, Stubbs 2002, Walgrave 1995).

2.2) Ο ρόλος του διαμεσολαβητή: Η υψηλή κατάρτιση και η ουδετερότητα ως βασικά μέσα «νομιμοποίησης» της διαδικασίας

Το πρόσωπο που δρα διαμεσολαβητικά ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα^[9] αναγνωρίζεται πως διαδραματίζει έναν πολυσήμαντο ρόλο στη συνδιαλλαγή και συνακόλουθα στην επίτευξη των στοχεύσεων της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Η σημαντικότητά του κρίνεται τόσο μεγάλη, ώστε να υποστηρίζεται ότι η ποιότητα και η επιτυχία της διαδικασίας τελούν σε άμεση συνάρτηση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις δεξιότητές του (Cottam 1996). Επομένως, συνάγεται η αδήριτη αναγκαιότητα συμμετοχής ενός κατάλληλα καταρτισμένου διαμεσολαβητή στη διαδικασία. Η ανάγκη αυτή γίνεται ακόμη πιο έντονη στις περιπτώσεις όπου ο δράστης ή/ και το θύμα δεν έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους, μιας και – εξαιτίας της ανηλικότητάς τους – χρήζουν σαφούς ενημέρωσης και καθοδήγησης καθ' όλη την πορεία της συνδιαλλαγής (Gal & Moyal 2011). Στη θεωρία απαντούν ορισμένες σχετικές αρχές. Εκτός της εξειδικευμένης εκπαίδευσης που απαιτείται να έχει λάβει αναφορικά με το πώς θα διεξάγει τη διαδικασία, ο διαμεσολαβητής είναι επίσης αναγκαίο να αποτελεί ένα ανεξάρτητο, αντικειμενικό και ουδέτερο πρόσωπο ανάμεσα στο δράστη και το θύμα (Wright 1995, Wemmers & Cyr 2006, Levi 1997, Moore 1986, Cohen & Harley 2003-04, Jackson 1998, Umbreit et al. 2007, Poulson 2003, Poulson & Mpa 2002, Stulberg & Love 2014, McCold 1998). Η κρίση του οφείλει να μη διαβρώνεται από προσωπικές αντιλήψεις, ηθικές αρχές και πεποιθήσεις. Το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο είναι απαραίτητο να είναι τέτοιο, που θα τον «εξοπλίζει» με την ικανότητα τήρησης των αναγκαίων αποστάσεων. Σε αντίθετη περίπτωση, η απαίτηση για αμεροληψία και αντικειμενικότητα τίθεται σε κίνδυνο (Cottam 1996). Στην πράξη, η ουδετερότητα του διαμεσολαβητή έχει αναδειχθεί ως ένας βασικός παράγοντας για την ικανοποίηση των θυμάτων από την αποκαταστατική διαδικασία (Armstrong 2012).

Οι ίδιες αρχές εξαίρονται στις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές που έχουν εκπονηθεί από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Ειδικότερα, στη Σύσταση Νο R (99) 19 του Συμβουλίου της Ευρώπης περί διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις^[10] αναγνωρίζεται ότι η διαδικασία οφείλει να υλοποιείται «με τη βοήθεια ενός αμερόληπτου τρίτου μέρους (διαμεσολαβητής)» και ότι «χρειάζεται ειδικές ικανότητες και απαιτεί κώδικες άσκησης και διαπιστευμένης εκπαίδευσης». Για το λόγο αυτό, οι «διαμεσολαβητές θα πρέπει να δέχονται αρχική εκπαίδευση πριν αναλάβουν καθήκοντα διαμεσολάβησης, καθώς και εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους. Η εκπαίδευσή τους θα πρέπει να στοχεύει να τους εξοπλίσει με υψηλού επιπέδου ικανότητες, στις οποίες θα περιλαμβάνονται επιδεξιότητες επίλυσης συγκρούσεων, ειδικές απαιτήσεις για ενασχόληση με θύματα και δράστες και βασικές γνώσεις του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης» (Αλεξιάδης 2006: 359, 357-8, 361). Τα κράτη-μέλη καλούνται να εξειδικεύσουν με μεγαλύτερη σαφήνεια τα τυπικά προσόντα που οφείλει να κατέχει ο διαμεσολαβητής. Οι αυτές κατευθύνσεις έχουν δοθεί από το Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών^[11]. Η αναγκαιότητα εκπαίδευσης και αμεροληψίας των υπαλλήλων που έρχονται σε επαφή με τα θύματα γενικότερα εξαιρείται επίσης στη Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012 (άρ. 25 παρ. 1): «Τα κράτη μέλη μεριμνούν, ώστε οι υπάλληλοι που ενδέχεται να έρθουν σε επαφή με τα θύματα, όπως είναι το προσωπικό της αστυνομίας και το προσωπικό των

δικαστηρίων, να λαμβάνουν γενική και ειδική εκπαίδευση, επιπέδου ανάλογου με τις επαφές που έχουν με τα θύματα, προκειμένου να ευαισθητοποιηθούν ως προς τις ανάγκες των θυμάτων και να μπορούν να αντιμετωπίζουν τα θύματα με αμεροληψία, σεβασμό και επαγγελματισμό».

Η θεσμική ουδετερότητα του διαμεσολαβητή θεωρείται ακόμη ως μια βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της αποκαλούμενης ως «νομιμοποίησης» (“legitimation”) της διαδικασίας της συνδιαλλαγής στα μάτια των συμμετεχόντων (Astor 2007). Η θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση της «νομιμοποίησης» αποτελεί ένα σύγχρονο πεδίο εστίασης στην εγκληματολογία και την κοινωνιολογία του δικαίου (Friedman 1977, Bottoms & Tankebe 2012, Jackson et al. 2012, Liebling & Tankebe 2013). Στο πεδίο της συνδιαλλαγής εξειδικεύεται ως η διαμόρφωση της πεποίθησης τόσο στους φερόμενους ως δράστες όσο και τους μάρτυρες – θύματα πως έχουν λάβει μέρος σε μια δίκαια και αμερόληπτη διαδικασία, όπου η φωνή τους μπορεί να ακουστεί, ενώ τα συμφέροντα και οι προσωπικές τους ανάγκες λαμβάνονται σοβαρά υπόψη και δεν παραγκωνίζονται (van Camp & Wemmers 2013, Tyler 2006). Εν όψει των ανωτέρω, ο διαμεσολαβητής οφείλει να ενθαρρύνει τη δημιουργική συμμετοχή του δράστη στη συνδιαλλαγή, ώστε να ωφεληθεί τα μέγιστα (Beauregard 1998). Ταυτόχρονα, όμως, είναι επιβεβλημένο να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες του θύματος και να επιδιώκει την καλλιέργεια ενός κλίματος εμπιστοσύνης με το τελευταίο. Στο πλαίσιο αυτό, ενδείκνυται να επικοινωνεί μαζί του πριν την έναρξη της διαδικασίας, να παρέχει τη δυνατότητα έκφρασης των σκέψεων και των συναισθημάτων του, να συμμερίζεται τη θέση του, καθώς και τις επιπτώσεις που έχει δεχθεί από το έγκλημα (Wemmers & Cyr 2006, Cottam 1996). Σε αρμονία με αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές έγκειται το γερμανικό ποινικό σύστημα, όπου η συνδιαλλαγή υλοποιείται «με την υποστήριξη ενός ουδέτερου συμβούλου εκτός του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης» (Πιτσελά 2007: 379).

2.4) Τα οφέλη της συνδιαλλαγής

2.4.1) Η παιδαγωγική δράση με στόχο την απόκτηση ενσυναίσθησης και την πρόληψη της υποτροπής

Η παραβατικότητα λογίζεται γενικότερα ως ένα προσωρινό φαινόμενο για ένα σημαντικό αριθμό των ανήλικων δραστών, συνδεδεμένο ενίοτε με τις ιδιαιτερότητες του περάσματος στην ενήλικη ζωή. Δεν σηματοδοτεί απαραίτητα την έναρξη μιας εγκληματικής «καριέρας», ενώ δύναται να αντιμετωπισθεί μέσω κατάλληλων διαπαιδαγωγικών παρεμβάσεων (Καϊάφα-Γκμπάντι 2012, Παρασκευόπουλος & Μαργαρίτης 2003). Η πρακτική της διαμεσολάβησης εκτιμάται ότι διαδραματίζει έναν παιδαγωγικό ρόλο για τον ανήλικο που τελεί αντικείμενες στην ποινική νομοθεσία πράξεις, μιας και παρέχει τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει άμεσα τις συνέπειες στο θύμα και στην κοινωνία ευρύτερα (Κουράκης 2012, Beauregard 1998, Karp & Breslin 2001, Umbreit 1995). Στην αποκαταστατική θεωρία οι ανήλικοι παραβάτες φαίνεται πως αντιμετωπίζονται ως ενεργητικά υποκείμενα του εγκληματικού φαινομένου, οι ευθύνες των οποίων δεν πρέπει να παραγνωρίζονται (Put et al. 2012). Επί παραδείγματι, σύμφωνα με τη θεωρία

των εξουδετερώσεων ή εκλογικεύσεων, όπως διατυπώθηκε από τους Sykes & Matza (1957), οι ανήλικοι χρησιμοποιούν ορισμένες τεχνικές προκειμένου να δικαιολογήσουν την ανάπτυξη της παραβατικής συμπεριφοράς από τους ίδιους. Σε αυτές συγκαταλέγονται η άρνηση της ευθύνης (ο ανήλικος επικαλείται την απουσία πρόθεσης για την εγκληματική διάπραξη), η άρνηση πρόκλησης βλάβης σε τρίτο πρόσωπο, η άρνηση ύπαρξης παθόντος (ο ανήλικος αντιλαμβάνεται ότι μέσω της πράξης θυματοποιείται αποκλειστικά ο ίδιος ή ότι το πρόσωπο που δέχεται τις συνέπειες της πράξης άξιζε να υποβληθεί σε κάτι τέτοιο), η απόρριψη όσων καταδικάζουν τον δράστη (π.χ. οι φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου) και η επίκληση της πίστης σε ένα ανώτερο ιδεώδες, όπως είναι η φιλία (Κουράκης 2012, Σπινέλλη 2014, Βιδάλη 2013). Η άμεση επαφή του δράστη με τις επιπτώσεις της θυματοποίησης μέσω της συνδιαλλαγής μπορεί να εγγυηθεί την «εξουδετέρωση των εξουδετερώσεων» και ως εκ τούτου τη σύννομη συμπεριφορά (Braithwaite 1999, Hoffmann 2011).

Εν όψει των ανωτέρω, οι δράστες που λαμβάνουν μέρος σε αποκαταστατικές διαδικασίες εμφανίζουν περιορισμένες πιθανότητες υποτροπής (Sherman 2015, Κουράκης 2011, Newburn 2007, Mika 1993, Thorburn 1999, Rodriguez 2007, Latimer et al. 2005, Bradshaw et al. 2006, Maxwell & Morris 2002). Ακόμη, όμως, και στις περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν επιτευχθεί, η μεταγενέστερη ποινικά ενδιαφέρουσα δράση διαθέτει μικρότερη κοινωνική απαξία (Nugent & Paddock 1995). Παρά το γεγονός ότι οι μεθοδολογικές δυσχέρειες στην εμπειρική διερεύνηση του ζητήματος είναι γενικότερα εξαιρετικές και θέτουν σημαντικούς περιορισμούς στα συμπεράσματα των σχετικών ερευνών (Αρχιμανδρίτου 2000, Newburn 2007, Walgrave 1995), η υποτροπή αντιμετωπίζεται ως ένας σημαντικός δείκτης, ώστε να αποφανθεί κανείς για την επιτυχία ή την αποτυχία ενός μέτρου ποινικής παρέμβασης (Ζαραφωνίτου 2004, Λαμπροπούλου 2012, Niemeyer & Shichor 1996, Merrington & Stanley 2007). Ωστόσο, δεν υφίσταται πλήρης ταύτιση απόψεων αναφορικά με το εάν η μείωση της υποτροπής συνιστά τον κυριότερο στόχο των αποκαταστατικών πρακτικών (Robinson & Shapland 2008). Η A. Morris (2002) εστιάζει σε διαφορετικά ζητούμενα, όπως είναι η ανάληψη των ευθυνών από την πλευρά του δράστη και η αποκατάσταση του θύματος. Συνεχίζοντας το ξεδίπλωμα του συλλογισμού της, αναγνωρίζει ότι όταν ο δράστης λαμβάνει μέρος σε μια διαδικασία κατά την οποία αναζητούνται οι παράγοντες που συνέβαλαν στην παραβίαση του ποινικού νόμου, συνδιαμορφώνει το πώς θα αντιμετωπισθούν οι επιπτώσεις και αναλαμβάνει τις σχετικές ευθύνες, δεν μπορεί παρά να ευελπιστεί κανείς ότι δεν θα τελέσει την αυτή πράξη στο μέλλον. Στο σημείο αυτό κρίνεται χρήσιμο, όμως, να τεθεί στο σχετικό διάλογο ο ακόλουθος προβληματισμός: σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις στην εγκληματολογική θεωρία, το έγκλημα συνιστά ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο (Αλεξιάδης 2011, Σπινέλλη 2014). Αντίστοιχα, η υποτροπή σε αυτό δύναται ομοίως να θεωρηθεί ως απότοκο της αλληλεπίδρασης ενός συνόλου παραγόντων. Σε αυτό το πλαίσιο, η όποια ποινική μεταχείριση δεν είναι δυνατό να ευθύνεται μεμονωμένα είτε για την υποτροπή είτε για τη μη υποτροπή ενός δράστη [12].

2.4.2) Η βελτίωση της θέσης του θύματος στην ποινική διαδικασία

Η συνδιαλλαγή επαναφέρει στο ποινικό προσκήνιο τις ανάγκες του θύματος^[13]. Στην τυπική ποινική διαδικασία, η κύρια νομοθετική μέριμνα καταβάλλεται στην προστασία των δικαιωμάτων του (φερόμενου ως) δράστη. Ο παθών διαδραματίζει το ρόλο του μάρτυρα και (υπό προϋποθέσεις) δύναται να εγείρει την αποκαλούμενη ως «πολιτική αγωγή», προκειμένου να ικανοποιήσει αστικής φύσεως απαιτήσεις και να αξιώσει την καταδίκη του κατηγορουμένου. Οι δικονομικές πρακτικές συνιστούν μια ψυχική ή/ και υλική επιβάρυνση του θύματος, γεγονός που συμβάλλει στην αποκαλούμενη ως «δευτερογενή θυματοποίηση» (Αλεξιάδης 1996, Βλάχου 2005, Ζαραφωνίτου 2008, 2011, Morris 2002, Greenberg & Ruback 1992, Orth 2002, Wemmers 2003). Αντίθετα, οι αποκαταστατικές πρακτικές παρέχουν τη δυνατότητα σε όλους τους «πρωταγωνιστές» της αξιόποινης πράξης να εκφράσουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις προτάσεις τους. Έτσι, καθιστούν το θύμα έναν σημαντικό παράγοντα στην αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου. Αντιμετωπίζοντας κατά πρόσωπο τον δράστη, ο παθών ενδέχεται να πάψει να τρέφει αρνητικά συναισθήματα (π.χ. φόβο), που υποβαθμίζουν την ποιότητα της ζωής του στο μετα-εγκληματικό στάδιο (Morris 2002, Tyler 2000, Sherman et al. 2005, Consedine 1995). Η δυνατότητα που διαθέτει για αποδοχή της συγγνώμης και κατανόηση των παραγόντων που οδήγησαν τον δράστη στην τέλεση της πράξης, δρα γενικότερα ευεργετικά στην ψυχολογική του υγεία, καθώς απεκδύεται όσα αρνητικά συναισθήματα έχουν προκληθεί από το έγκλημα (Armour & Umbreit 2006). Έχει μάλιστα παρατηρηθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός παθόντων δεν επιζητά την τιμωρία, αλλά την απολογία (μέσω της οποίας επέρχεται η ικανοποίησή του σε ηθικό επίπεδο), την κατανόηση των κινήτρων του δράστη, την αποκατάσταση της ζημίας και γενικότερα τη συμμετοχή σε πρακτικές που είναι ωφέλιμες για όλους τους «πρωταγωνιστές» μιας εγκληματικής πράξης (Αρτινοπούλου 2011, Κουράκης 2012, Aertsen 2004, Baldry 1998, Hoyle & Zedner 2007).

Εν όψει των ανωτέρω, γίνονται κατανοητοί οι λόγοι που το μοντέλο της επανορθωτικής δικαιοσύνης έχει ιδωθεί ως μια θυματο-κεντρική κοινωνική απάντηση στο έγκλημα (Umbreit 2001, Hoyle & Zedner 2007, Howarth 2000, Δημόπουλος 2006), η δε εισαγωγή αποκαταστατικών νομικών ρυθμίσεων στις επιμέρους δικαιοταξίες ως ένα επίτευγμα της διεθνούς δράσης του θυματολογικού κινήματος (Morris & Gelsthorpe 2000, Howarth 2000). Τόσο το θυματολογικό κίνημα όσο και αυτό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης επανέφεραν στο εγκληματολογικό και νομικό προσκήνιο το αίτημα για ικανοποίηση των αναγκών του έτερου πόλου του εγκλήματος, του θύματος. Εντούτοις, αξίζει να επισημανθεί ότι τα ως άνω κινήματα διαφοροποιούνται ουσιαστικά ως προς την αντίληψη που έχουν υιοθετήσει περί του τί συνιστά «δικαιοσύνη» και το πώς (πρέπει να) απονέμεται (Cayley 1998, Johnstone 2002): το πρώτο επιδιώκει κατά κύριο λόγο τη βελτίωση της θέσης των παθόντων στο πεδίο του τρέχοντος (τιμωρητικού) ποινικού «συστήματος», εν αντιθέσει με τους υποστηριχτές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης που οραματίζονται μια εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου μέσα από την ειρηνική επίλυση των συγκρούσεων (Obold-Eshleman 2004). Είναι χαρακτηριστική η επισήμανση των *von Hirsch & Ashworth* (2004), ότι οι αποκαταστατικές θεωρίες δεν είναι κατ' ανάγκη θυματο-κεντρικές και ότι οι θυματο-κεντρικές νομικές ρυθμίσεις

δεν έχουν απαραίτητα αποκαταστατικό χαρακτήρα· ενίοτε αποτελούν έκφανση της τιμωρητικής διάθεσης τόσο των θυμάτων όσο και της κοινής γνώμης απέναντι σε συγκεκριμένες κατηγορίες δραστών (Ζαραφωνίτου 2008, 2011, Roach 1999). Συνεπώς, κρίνεται ορθότερο να δεχθεί κανείς ότι το θυματολογικό κίνημα άσκησε μια ισχυρή επιρροή στην ανάπτυξη της σύγχρονης εκδοχής του επανορθωτικού μοντέλου (Αρτινοπούλου 2008, 2010).

2.5) Κριτικές παρατηρήσεις

2.5.1) Η μη παροχή δικονομικών εγγυήσεων και η διεύρυνση του τυπικού κοινωνικού ελέγχου

Παρά το γεγονός ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη τυγχάνει ένθερμης αποδοχής από την εγκληματολογική κοινότητα διεθνώς, θα ήταν λάθος να θεωρήσει κανείς ότι δεν συναντά σοβαρό αντίλογο, που ενίοτε λαμβάνει το χαρακτήρα μιας οξείας κριτικής (Ashworth 1993, Delgrado 2000, Kurki 2000, Morris 2002, Levrant et al. 1999). Επισημαίνεται, ειδικότερα, πως οι επανορθωτικές διαδικασίες δεν παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις για τους δράστες και συνεπάγονται την παραβίαση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων (Ashworth 2002, Morris 2002, Καρύδης 2010). Ο «ανεπίσημος» χαρακτήρας των διαδικασιών θεωρείται από τους υποστηρικτές του αντεγκληματικού μοντέλου ως πλεονέκτημα, αλλά και αναγκαία προϋπόθεση της επανόρθωσης. Από την άλλη πλευρά, η ιδιωτικοποίηση της αντιμετώπισης του εγκλήματος και η απουσία σαφών κανονιστικών πλαισίων καθιστά «αφανή» την ποινική διαδικασία και επισφαλή την εφαρμογή ορισμένων βασικών χαρακτηριστικών της δίκαιης δίκης, όπως είναι η τήρηση των αρχών της νομιμότητας και της αναλογικότητας ανάμεσα στην αξιόποινη πράξη και την ποινή (εν προκειμένω, την πράξη και την απόφαση περί της επίλυσης της διαφοράς). Την ίδια στιγμή δεν μπορεί να εξασφαλισθεί η γνησιότητα της εθελοντικής συμμετοχής στη διαδικασία, ιδίως όταν η άρνηση μεταφράζεται σε δυσμενέστερη ποινική μεταχείριση, ενώ απαντούν δυσχέρειες ως προς την άσκηση του δικαιώματος των συμμετεχόντων στη νομική εκπροσώπηση (Eliaerts & Dumortier 2002, Dumortier 2003, Νούσκαλης 2015). Η συμμετοχή δικηγόρων εκτιμάται, πιο συγκεκριμένα, πως προσδίδει το χαρακτήρα της αντιδικίας στη διαδικασία με αποτέλεσμα την όξυνση της αντιπαράθεσης, ώστε να μην συνίσταται η (τουλάχιστον ενεργή) παρουσία τους κατά τη συνδιαλλαγή (Messina 2004-05). Όπως προβλέπεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρ. 3, παρ. 1), τα βέλτιστα συμφέροντα (“best interests”) των ανηλίκων οφείλουν να αποτελούν το βασικό γνώμονα λήψης κάθε σχετικής απόφασης της νομοθετικής, δικαστικής και εκτελεστικής εξουσίας (Πιτσελά 2003, Σταθουλοπούλου 2011). Η εν λόγω επιταγή θα μπορούσε να θέσει όρια στις όποιες αυθαιρεσίες ελλοχεύουν στο πλαίσιο της «ανεπισημότητας» των επανορθωτικών πρακτικών. Εντούτοις, αφενός η έννοια των συμφερόντων δεν είναι σε κάθε περίπτωση ευχερώς προσδιορίσιμη, αφετέρου εγείρονται ειδικά ζητήματα όταν τόσο ο δράστης όσο και το θύμα δεν έχουν διέλθει του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους.

Ως τρωτό σημείο της επανορθωτικής δικαιοσύνης υποδεικνύεται επίσης η επέκταση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου στην οποία οδηγεί. Η εν λόγω κριτική ερείδεται αρχικά στην εμπειρική παρατήρηση ότι οι αποκαταστατικές διαδικασίες τυγχάνουν εφαρμογής κατά κύριο λόγο σε περιπτώσεις ανηλίκων με περιορισμένες πιθανότητες υποτροπής, για τους οποίους θα αρκούσε η απλή «επαφή» με τις διοικητικές αρχές ή καμία πολιτειακή παρέμβαση, παρά σε περιπτώσεις τέλεσης σοβαρών εγκλημάτων (Morris 2002, Braithwaite 2002, Roach 2000, Umbreit et al. 2005, Streng 2012, Strickland 2004). Την ίδια στιγμή, δεν φαίνεται να έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τόσο τους θεωρητικούς της αποκαταστατικής δικαιοσύνης όσο και τους διεθνείς οργανισμούς το χρονικό σημείο περάτωσης μιας αποκαταστατικής πρακτικής και κυρίως τα κριτήρια προκειμένου να θεωρηθεί ως επιτυχημένη. Στη Σύσταση No R (99) 19 γίνεται μια σύντομη και γενικόλογη αναφορά στο θέμα: στις περιπτώσεις που «μια υπόθεση αναπέμπεται στις ποινικές δικαστικές αρχές χωρίς συμφωνία μεταξύ των μερών ή μετά από αποτυχία να επιτευχθεί μια τέτοια συμφωνία, η απόφαση ως προς το πώς θα προχωρήσει η διαδικασία θα πρέπει να παίρνεται χωρίς καθυστέρηση» (Αλεξιάδης 2006: 360-1). Εφόσον δεν επέλθει μια άμεσα διαπιστωμένη αποκατάσταση στις σχέσεις των μερών, προκύπτει η ανάγκη προσφυγής σε επιπρόσθετα μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας, με εύλογη συνέπεια την ποινική επιβάρυνση του ανήλικου δράστη. Με δυσκολία μπορεί να απαντήσει κανείς εάν κάτι τέτοιο αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη επιλογή στις περιπτώσεις που η συνδιαλλαγή διακόπτεται ή δεν καταλήγει στα αναμενόμενα αποτελέσματα εξαιτίας της τελικής απροθυμίας του θύματος να δεχθεί τη συγγνώμη και τον προτεινόμενο τρόπο διευθέτησης των συνεπειών της πράξης (Dumortier 2000).

2.5.2) Ο κίνδυνος «εργαλειοποίησης» των μερών

Η επαναφορά του θύματος στο ποινικό προσκήνιο έχει κριθεί ως μια εύλογη αναγκαιότητα και σύγχρονη πολιτισμική κατάκτηση. Εντούτοις, στο πεδίο της θυματολογίας και της θεωρίας του ποινικού δικαίου έχει διατυπωθεί έντονος προβληματισμός αναφορικά με τα όρια του ρόλου των παθόντων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης. Η «εξισορρόπηση» των δικονομικών εγγυήσεων υπέρ του κατηγορουμένου και των συμφερόντων των θυμάτων προσκρούει συχνά σε πρακτικές δυσχέρειες και αναδεικνύεται σε ουτοπικό στόχο. Δεδομένης της «ισχυροποίησης» του θύματος στις αποκαταστατικές πρακτικές και παρά τη στόχευση της συμφιλίωσης, ο δράστης ενδέχεται να εισπράξει υποτιμητική συμπεριφορά του παθόντος (το «ντρόπιασμα» να καταστεί «διασπαστικό»). Επίσης, δεν αποκλείεται να υποκύψει σε υπέρμετρα δεσμευτικές απαιτήσεις, προκειμένου να τεθεί ένα τέρμα στην ποινική διευθέτηση της υπόθεσης με αυτονόητο αποτέλεσμα την παραβίαση κάθε έννοιας της αναλογικότητας και τη συρρίκνωση των δικαιωμάτων του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συνδιαλλαγή δεν αποκλείεται να χρησιμοποιηθεί αμιγώς ως μέσο (οικονομικής ή άλλης) ικανοποίησης του θύματος και να αναδειχθεί σε μια αμιγώς τιμωρητική πρακτική μέσω της έμμεσης επαναφοράς μιας εκδοχής της ιδιωτικής εκδίκησης στο πεδίο της αντιμετώπισης του εγκλήματος (Ζαραφωνίτου 2008, 2011, Fattah 2000, Roche 2003).

Από την άλλη πλευρά, τόσο η διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα της συνδιαλλαγής είναι αναγκαίο να συμβάλλουν στην ενδυνάμωσή των παθόντων προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της εγκληματικής υποδοχής (Choi et al. 2010). Ωστόσο, έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις όπου οι δράστες επιζητούν τη διαμεσολάβηση με αποκλειστικό στόχο την «ελάφρυνση» της θέσης τους στην ποινική διαδικασία, δίχως να έχει προηγηθεί επιθυμία για μια ειλικρινή μεταστροφή τους (Smith et al. 1988). Τα θύματα ενίοτε αντιλαμβάνονται την πρόσκληση για συνδιαλλαγή ως «υποχρέωση» (υπό την έννοια ότι νιώθουν πιεσμένοι ψυχολογικά να αποδεχθούν την πρόσκληση λόγω της ανηλικότητας του δράστη) με αποτέλεσμα να παραγκωνίζουν τα προσωπικά τους συμφέροντα (Baldry 1998, Wright 1996). Γενικότερα, ελλοχεύει ο κίνδυνος «εργαλειοποίησης» του παθόντος, ώστε να επιτευχθεί η «ποινική ελάφρυνση» και η κοινωνική επανένταξη του δράστη (Strang 2002, Ghetti 2005). Κάτι τέτοιο δεν είναι εύκολο να αποφευχθεί ιδίως στις περιπτώσεις όπου ο παθών εντάσσεται σε μια ευάλωτη κοινωνική ομάδα, οπότε και συντρέχει η μη ισότιμη κατανομή ισχύος μεταξύ των μερών, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την πορεία, τη νοσηματοδότηση και την κατάληξη της διαδικασίας (Νούσκαλης 2015). Η σημασία των ως άνω παρατηρήσεων κρίνεται ιδιαίτερη στις περιπτώσεις των ανήλικων θυμάτων, τα οποία είναι ευάλωτα και επιρρεπή στην υποβολή από ενηλίκους, όπως είναι π.χ. ο διαμεσολαβητής (Gal & Moyal 2011). Σε ένα παιδο-κεντρικό σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, δεν θα ήταν άτοπο να δεχθεί κανείς πως ο στόχος της διαπαιδαγώγησης του ανήλικου δράστη δεν υποχωρεί σε καμία περίπτωση και ότι προέχει των συμφερόντων του θύματος, ώστε να θεωρηθεί θεμιτή η «εργαλειακή» χρήση του τελευταίου (Messina 2004-05). Εντούτοις, ο παθών είναι επιβεβλημένο να διαθέτει επίγνωση των κεντρικών στοχεύσεων της συνδιαλλαγής και να συμφωνεί να συμμετάσχει σε μια διαδικασία με κατά κύριο λόγο διαπαιδαγωγικό προσανατολισμό, προκειμένου να μην υποβάλλεται στην καλλιέργεια φρούδων ελπίδων περί υλικής ή/ και συναισθηματικής αποκατάστασης της βλάβης που υπέστη από την πράξη

II. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο

α) Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής ως επανορθωτική πρακτική

Σε ό,τι αφορά το σκέλος της νομικής αντιμετώπισης, ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος των ανήλικων δραστών χαρακτηρίζεται από τον συγκερασμό δύο διαφορετικών προτύπων άσκησης της ποινικής καταστολής: του προνοιακού και του δικαιοκού. Το πρώτο δίνει έμφαση στην προσωπικότητα του δράστη και την προσφορότητα ενός μέτρου για την αναμόρφωσή του, ενώ το δεύτερο εστιάζει στην αξιόποινη πράξη, τα δικαιώματα και το βαθμό ενοχής του δράστη (Κουράκης 2009, 2012, Courakis 2004, Σπινέλλη 1990, Σπινέλλη & Τρωϊάνου 1992, Τζαννετάκη 2011). Πρακτική νομολογιακή συνέπεια της νομοθετικής αυτής επιλογής αποτελεί η ανόμοια μεταχείριση όμοιων καταστάσεων με κεντρικό γνώμονα τα ιδιαίτερα γνωρίσματα και ανάγκες του εκάστοτε ανήλικου (Κρανιδιώτη κ.ά. 2006). Στο ν. 3189/2003 δόθηκε έμφαση στην εξω-ιδρυματική μεταχείριση των δραστών (Πιτσελά 2013). Εν αντιθέσει

με την περίπτωση των ενηλίκων, όπου ο περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας αποτελεί την κυρίαρχη νομική συνέπεια της παραβίασης του ποινικού νόμου (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου 1997), ο εγκλεισμός των ανηλίκων αποτελεί το έσχατο μέσο (*ultima ratio*) που διαθέτει ο εφαρμοστής του δικαίου (Pitsela 2010, Πιτσελά 2011, 2013) [\[14\]](#). Ο ποινικός σωφρονισμός (εγκλεισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης) αποτελεί μια ιδιάζουσας φύσης ποινή, αμιγώς διαπαιδαγωγικού χαρακτήρα [\[15\]](#) (Χαραλαμπίδης 2012). Κατά τα λοιπά, όσοι ανήλικοι τελούν αντικείμενες στην ποινική νομοθεσία πράξεις υπόκεινται στην επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων (Ζαγούρα κ.ά. 2011, Κουράκης 2012, Πανταζή-Μελίστα 2013, Πιτσελά 2013, Συμεωνίδου – Καστανίδου 2008, Καϊάφα-Γκμπάντι 2012) [\[16\]](#).

Μεταξύ άλλων, με τον ν. 3189/2003 εισήχθη ως αναμορφωτικό μέτρο η συνδιαλλαγή ανάμεσα στον δράστη και το θύμα για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης (άρ. 122 ΠΚ). Κατ' αυτό τον τρόπο, τέθηκαν με σαφήνεια στο νομοθετικό προσκήνιο τα ενδιαφέροντα των θυμάτων στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων (Pitsela 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς πως η νομική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων αποτελεί έναν συγκερασμό του προνοιακού, του δικαιοκού, αλλά επίσης του συμμετοχικού προτύπου της αντεγκληματικής πολιτικής (Ζαγούρα 2011, 2012, Artinopoulou et al. 2012, Zernova 2007). Στην εισηγητική έκθεση του νόμου κατεγράφη πως η διαμεσολάβηση υλοποιείται από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Ο όρος «εξώδικη» οδηγεί συνειρμικά στην παρέκκλιση από την τυπική ποινική διαδικασία (Δημόπουλος & Κοσμάτος 2010). Εντούτοις, ως αναμορφωτικό μέτρο, η συνδιαλλαγή επιβάλλεται – κατά κανόνα – με απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων ύστερα από το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας. Η χρήση του όρου «εξώδικη» υποδηλώνει ότι η διεξαγωγή της συνδιαλλαγής δεν πραγματοποιείται από το δικαστήριο, η δραστηριότητα του οποίου εξαντλείται στην επιβολή του μέτρου (Στεφανίδου 2010) [\[17\]](#). Η επιστράτευση της διαμεσολάβησης δεν αποκλείει την ταυτόχρονη επιβολή έτερων αναμορφωτικών μέτρων, εφόσον κάτι τέτοιο κρίνεται πως υπαγορεύεται από το συμφέρον του δράστη βάσει της προσωπικότητας, των ιδιαίτερων αναγκών του και των χαρακτηριστικών της πράξης. Εν όψει αυτής της δυνατότητας, η συνδιαλλαγή συνδυάζεται στη δικαστηριακή πρακτική με το μέτρο της αποζημίωσης, δηλαδή της παροχής ενός συμβολικού χρηματικού ποσού προς τον παθόντα ή φορέα κοινωφελούς έργου (Ευαγγελάτος 2014, Papadopoulos 2010).

Με τον ίδιο νόμο εισήχθη επίσης στον Κώδικα της Ποινικής Δικονομίας το άρ. 45Α, που τιτλοφορείται ως «Αποχή από ποινική δίωξη ανηλίκου». Στην εν λόγω διάταξη προβλέπεται ότι στην περίπτωση που ο ανήλικος τελέσει αξιόποινη πράξη, η οποία αποτελεί πταίσμα ή πλημμέλημα, ο εισαγγελέας διαθέτει τη δυνατότητα αποχής από την ποινική δίωξη. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν κρίνει, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέσθηκε η πράξη και την προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκηση της δίωξης δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων (Πίσχοινα 2013, Σταθουλοπούλου 2012). Με το άρ. 5 του ν. 3860/2010 επιβλήθηκε η προηγούμενη ακρόαση του ανηλίκου από τον ίδιο δικαστικό λειτουργό. Κατ' αυτό τον τρόπο, διαθέτει την ευκαιρία να αποκτήσει μια

βαθύτερη εικόνα για την οντότητα του ανηλίκου και τις συνθήκες υπό τις οποίες παρενέβη το νόμο (Κοσμάτος 2010). Η χρησιμότητα της αποχής θεμελιώνεται στα διδάγματα της προσέγγισης της ετικέτας και ειδικότερα στην αναγκαιότητα μη εσωτερίκευσης του ποινικού στίγματος από τον ανήλικο με συνακόλουθο αποτέλεσμα την υποτροπή (την δευτερογενή απόκλιση ή παρέκκλιση), ιδίως σε περιπτώσεις όπου η περαιτέρω διερεύνηση της πράξης δεν κρίνεται αναγκαία (Αρχιμανδρίτου 1996, Πιτσελά 2006β, Roberts 2004, Hudson 2002, Dünkel 2009)[\[18\]](#). Παρά την αποχή από τη δίωξη, ο εισαγγελέας διαθέτει τη διακριτική ευχέρεια να επιβάλλει ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα, ανάμεσα στα οποία εντάσσεται η συνδιαλλαγή[\[19\]](#). Σε αυτή την περίπτωση, υφίσταται να δυνατότητα για μια αμιγώς εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης. Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι η υπό εξέταση ρύθμιση οδήγησε στην αναβάθμιση του εισαγγελικού ρόλου στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων (Πιτσελά 2007)[\[20\]](#).

Μόλις που χρειάζεται να επισημανθεί ότι το υπό εξέταση αναμορφωτικό μέτρο διαθέτει εκ των πραγμάτων ένα περιορισμένο πεδίο εφαρμογής, δεδομένου ότι προϋποθέτει την ύπαρξη ενός (άμεσου) θύματος. Συνεπώς, η συνδιαλλαγή δεν μπορεί να αποτελέσει την επίσημη κοινωνική απάντηση σε ένα βασικό όγκο της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως οι κυκλοφοριακές παραβάσεις και οι καταστρατηγήσεις της ποινικής νομοθεσίας περί ναρκωτικών. Οι ελληνικές νομοθετικές επιλογές διαπνέονται από τη μινιμαλιστική τάση θεώρησης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς ορισμένα οιονεί κακουργήματα επιτρέπουν την εφαρμογή του ποινικού σωφρονισμού[\[21\]](#). Σε αντίθεση με τους ενήλικες δράστες, όμως, η λήψη προνοιακών και επανορθωτικών μέτρων (π.χ. συνδιαλλαγή, αποζημίωση, κοινωνική εργασία) αποτελούν τον κανόνα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, ενώ ο περιορισμός της ελευθερίας την εξαίρεση. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι δεν είναι σαφές στη θεωρία εάν η συνδιαλλαγή, όπως προβλέπεται στο ελληνικό ποινικό δίκαιο των ανηλίκων, αποτελεί ένα μέτρο που εντάσσεται στο μοντέλο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Έχει, ειδικότερα, προκαλέσει σκεπτικισμό το γεγονός πως η συνδιαλλαγή δεν αποτελεί σε κάθε περίπτωση ένα εξωδικαστηριακό μέτρο, αλλά επιβάλλεται από τα δικαστήρια. Εντούτοις, ορθότερο είναι να δεχθεί κανείς ότι ο επανορθωτικός χαρακτήρας ενός μέτρου δεν υποβαθμίζεται αποκλειστικά εξαιτίας του γεγονότος ότι επιβάλλεται στο πλαίσιο τους τρέχοντος ποινικού συστήματος. Η πεμπτουσία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης έγκειται στην προσπάθεια αποκατάστασης της βλάβης που προκλήθηκε από το έγκλημα τόσο σε υλικό επίπεδο (μέσω αποζημίωσης προς το θύμα) όσο και σε επίπεδο ανθρωπίνων σχέσεων (Papadopoulou 2010)[\[22\]](#).

β) Οι επιμελητές ανηλίκων ως διαμεσολαβητές

β.1) Γενικά καθήκοντα

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων μπορούν να ιδωθούν ως ένα υποσύστημα του ευρύτερου «συστήματος» της ποινικής δικαιοσύνης (Σπινέλλη 2007)[\[23\]](#), που διαθέτει μια μακρά και αξιόλογη ιστορία στο εξειδικευμένο πεδίο της

παραβατικότητας των ανηλίκων. Συστήθηκαν με το ν. 378/1976 και λειτουργούν στο πλαίσιο του δικαστηρίου ανηλίκων στην έδρα του κάθε πρωτοδικείου (Τρωιάνου-Λουλά 1999). Στελεχώνονται από κοινωνιολόγους, νομικούς, κοινωνικούς ανθρωπολόγους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, πολιτικούς επιστήμονες, όπως επίσης αποφοίτους των φιλοσοφικών και παιδαγωγικών σχολών (Πυκνή 2010). Η λειτουργία τους διέπεται από το π.δ. 49/1979, ενώ η εποπτεία τους εντάσσεται στον κύκλο των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Κατόπιν της έναρξης ισχύος του π.δ. 101/28.08.2014, όπως συμπληρώθηκε με τον ν. 4305/2014 (άρ. 37 παρ. 4), επήλθε η συγχώνευση των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και των Υπηρεσιών Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής. Η διοικητική αυτή επιλογή υπαγορεύτηκε από την τρέχουσα δημοσιονομική κατάσταση της χώρας και οδήγησε στην άνοδο του αριθμού των επιμελητών κοινωνικής αρωγής (οι οποίοι ήταν λιγότεροι ως προς τον αριθμό συγκριτικά με τους επιμελητές ανηλίκων και επόπτευαν κατά κανόνα τις εξω-ιδρυματικές ποινές των ενήλικων δραστών). Εντούτοις, κατ' αυτό τον τρόπο επήλθε μια ουσιαστική αλλοίωση της φυσιογνωμίας των υπηρεσιών των επιμελητών ανηλίκων, που έπαψαν να αποτελούν μια αμιγώς παιδο-κεντρική δομή της ποινικής δικαιοσύνης [\[24\]](#).

Εν ολίγοις, οι επιμελητές προβαίνουν στη διενέργεια κοινωνικής έρευνας σχετικά με ανηλίκους που απασχολούν τους φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου, ενώ διαδραματίζουν συμβουλευτικό και υποστηρικτικό ρόλο τόσο για τους παραβάτες όσο και τα μέλη της οικογένειάς τους. Στις περιπτώσεις που κρίνεται αναγκαίο, παραπέμπουν τους τελευταίους σε εξειδικευμένους φορείς, ώστε να βοηθηθούν στην επίλυση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Κατά τα λοιπά, στα καθήκοντα των επιμελητών συμπεριλαμβάνεται η σύνταξη έκθεσης βάσει των πορισμάτων της κοινωνικής έρευνας, όπου διατυπώνουν προτάσεις σχετικά με την καταλληλότερη ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου. Οι επιμελητές είναι παρόντες κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο και δίνουν απαντήσεις στα ερωτήματα που τίθενται σε αυτούς από τους δικαστικούς λειτουργούς. Εν συνεχεία, παρακολουθούν την εφαρμογή των επιβαλλόμενων μέτρων, ενώ ασκούν οι ίδιοι το μέτρο της επιμέλειας (Ζαγούρα 2012, Κογιαννάκη & Γαλανού 2011, Πιτσελά 2013). Οι επιμελητές λειτουργούν υπερασπιστικά για τους κατηγορούμενους (ως οιονεί «συνήγοροι» αυτών), στο μέτρο που εισφέρουν την αναγκαία ενημέρωση στο δικαστή για την προσωπικότητα και την καταλληλότερη μεταχείρισή τους (Petoussi & Stavrou 1996: 154). Ο ρόλος τους δεν ταυτίζεται με αυτόν του συνηγόρου. Εντούτοις, οι δύο θεσμοί διαθέτουν στην πράξη ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία δεν θα πρέπει να παραγνωρίζει κανείς.

β.2) Η έλλειψη ειδικής εκπαίδευσης και διαδικαστικού πλαισίου – Ο κίνδυνος επίταξης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου

Ο τρόπος υλοποίησης της συνδιαλλαγής διαφοροποιείται ανά υπηρεσία. Κατά κανόνα, οι επιμελητές διερευνούν τη δυνατότητα εφαρμογής του μέτρου. Στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων του Δικαστηρίου Ανηλίκων Θεσσαλονίκης, εφόσον καταφαθεί από το δικαστήριο πως ο φερόμενος ως

δράστης τέλεσε την πράξη και επιβληθεί το μέτρο, οι επιμελητές αναλαμβάνουν τη διεξαγωγή της συνδιαλλαγής: προετοιμάζουν τον δράστη για το τι θα ακολουθήσει, εξηγούν το σκοπό της συνδιαλλαγής στον δράστη και το θύμα και, εν συνεχεία, συντονίζουν τη διαδικασία, ώστε να αρθούν οι παρεξηγήσεις και να κατανοήσει ο ένας την πλευρά του άλλου. Σε ό,τι αφορά το Δικαστήριο Ανηλίκων της Αθήνας, οι επιμελητές δρουν σε ορισμένες περιπτώσεις διαμεσολαβητικά σε προγενέστερο στάδιο της ακροαματικής διαδικασίας επιδιώκοντας την επίλυση της σύγκρουσης[25]. Σε διαφορετική περίπτωση, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας τίθεται επί τάπητος το ενδεχόμενο συμφιλίωσης και μιας συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς. Σε περίπτωση που τα μέρη συμφωνήσουν, το δικαστήριο δεν αποφασίζει πάντα την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου, αλλά το θύμα προβαίνει σε ανάκληση της έγκλησης. Στα πλεονεκτήματα αυτής της πρακτικής συγκαταλέγεται ότι το δικαστήριο δεν αποφαινεται επίσημα ότι ο ανήλικος δράστης τέλεσε την πράξη, με αποτέλεσμα να αποφεύγονται δραστηριότητες οι στιγματιστικές (νομικές και κοινωνικές) συνέπειες μιας τέτοιας αναγνώρισης. Παρά τη πολυεπιστημονική στελέχωση των υπηρεσιών, οι επιμελητές δεν δρουν συνολικά (διεπιστημονικά). Η διεξαγωγή της συνδιαλλαγής αναλαμβάνεται από τον επιμελητή που έχει επιφορτιστεί με τη γενικότερη παρακολούθηση των δραστών στους οποίους επιβλήθηκε το μέτρο (Πανάγος 2012).

Ωστόσο, η συντριπτική πλειονότητα των επιμελητών δεν έχει λάβει σχετική ειδική εκπαίδευση περί των αρχών της διαμεσολάβησης (Lampropoulou 2010, Artinopoulou et al. 2012), σε αντίθεση με ό,τι ισχύει σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Φιλανδία, η Γερμανία και η Αυστρία (Schijndel 2009). Με το ν. 3898/2010 έχει καθιερωθεί ο θεσμός των διαπιστευμένων διαμεσολαβητών (δικηγόρων) από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την εξωδικαστική διευθέτηση ιδιωτικών διαφορών. Ωστόσο, στην εκπαίδευση και τα καθήκοντά τους δεν περιλαμβάνεται η διευθέτηση ποινικών υποθέσεων (Salzer 2011, Αντωνέλος & Πλέσσα 2014, Θεοχάρης 2015). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το γνωστικό υπόβαθρο και οι προσωπικές ή επαγγελματικές εμπειρίες των επιμελητών αποτελούν τη μοναδική δεξαμενή άντλησης γνώσεων αναφορικά με την εφαρμογή του αναμορφωτικού μέτρου. Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται παραβίαση μιας ουσιαστικής προϋπόθεσης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και των σχετικών κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής: τα πρόσωπα που δρουν διαμεσολαβητικά ανάμεσα στο δράστη και το θύμα είναι αναγκαίο να έχουν εκπαιδευτεί ειδικά για αυτό το σκοπό. Επιπρόσθετα, δεν έχει έως σήμερα καταρτιστεί ένα διαδικαστικό πλαίσιο ή πρωτόκολλο, το οποίο να παρέχει ορισμένες βασικές κατευθύνσεις αναφορικά με τις στοχεύσεις της συνδιαλλαγής, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, όπως επίσης το ρόλο του διαμεσολαβητή και του συνηγόρου του κατηγορουμένου (Γιοβάνογλου 2007, Lampropoulou 2010)[26]. Το γεγονός αυτό παρέχει ορισμένα προσωρινά πρακτικά πλεονεκτήματα, δεδομένου του νεοπαγούς χαρακτήρα της συνδιαλλαγής για την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στη χώρα μας. Εκτιμάται, ειδικότερα, ότι η μη θέσπιση ενός εξαντλητικού νομικού πλαισίου έχει επιτρέψει την πιλοτική υλοποίηση του μέτρου δίχως «ασφυκτικούς» περιορισμούς, κάτι που μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά μέχρι την οριστική καθιέρωση των πρακτικών όρων εφαρμογής του (Κουράκης 2012)[27]. Από την άλλη πλευρά, η απουσία ενός

διαδικαστικού πλαισίου είναι αναγκαίο να ιδωθεί υπό τη διόπτρα της ευρύτερης κριτικής που ασκείται στις αποκαταστατικές πρακτικές πως δεν παρέχουν δικονομικές εγγυήσεις στους συμμετέχοντες με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις αρχές του κράτους δικαίου. Το ζήτημα αυτό κρίνεται χρήσιμο να διερευνηθεί συνδυαστικά με την απουσία ενός σαφούς στόχου – τέλους της διαδικασίας (Dumortier 2000).

Όπως κάθε αναμορφωτικό μέτρο, η συνδιαλλαγή επιδιώκει την επιφορά παιδαγωγικής επίδρασης στον δράστη. Σύμφωνα με τον έλληνα νομοθέτη, κάτι τέτοιο φαίνεται να υλοποιείται όταν ο ανήλικος εκφράζει μεταμέλεια προς τον παθόντα και λαμβάνει μέρος στην εξώδικη διευθέτηση των επιπτώσεων της πράξης. Εφόσον, όμως, κάτι τέτοιο δεν επιτευχθεί κατά τη διαμεσολάβηση, το δικαστήριο διαθέτει την ευχέρεια να προβεί στην επιβολή έτερων αναμορφωτικών μέτρων (άρ. 124 ΠΚ). Η ελληνική πρακτική περιλαμβάνει, άλλωστε, συχνά την ταυτόχρονη επιβολή της συνδιαλλαγής με το μέτρο της αποζημίωσης (Ευαγγελάτος 2014, Παπαδοπούλου 2010). Εντούτοις, η ευεργετική δράση της συνδιαλλαγής δεν μπορεί να θεωρηθεί πως διαθέτει έναν περιορισμένο χρονικό ορίζοντα (Rossner 2013). Σε τουλάχιστον ορισμένες περιπτώσεις, η αξία της επανόρθωσης έγκειται στο ότι ο δράστης λαμβάνει ερεθίσματα και μηνύματα, τα οποία δεν αποκλείεται να ερμηνεύσει πληρέστερα εφόσον αποκτήσει την απαιτούμενη ωριμότητα στο στάδιο της ενήλικης ζωής. Με άλλα λόγια, ακόμα και εάν η επίτευξη της συγγνώμης δεν επέλθει στα στενά χρονικά όρια της διαμεσολαβητικής διαδικασίας, η εφαρμογή του μέτρου είναι χρήσιμο να μην θεωρείται ως «αποτυχημένη» και, συνεπώς, να μην είναι επιβεβλημένη η αντικατάστασή του. Σε διαφορετική περίπτωση, ελλοχεύει ο κίνδυνος για μια διαστρεβλωμένη εφαρμογή της νομοθεσίας μέσω της επίταξης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου των ανήλικων δραστών.

β.3) Η ουδετερότητα και αμεροληψία των επιμελητών: Εγχειρόμενα ζητήματα για τη «νομιμοποίηση» της διαδικασίας

Η επαφή των επιμελητών με τους δράστες διεξάγεται εντός χρονικών πλαισίων που επιτρέπουν την ανίχνευση των διαθέσεων τους σε ικανοποιητικό βαθμό. Δεν είναι, όμως, δυνατό να υποστηριχθεί πως ισχύει το ίδιο για τους παθόντες. Η επαφή και η επικοινωνία που αναπτύσσουν οι επιμελητές με τους υποδοχείς της παραβατικής δράσης των ανηλίκων είναι ελάχιστη (κατά κανόνα, λίγο πριν την έναρξη της ακροαματικής διαδικασίας και κατά τη διάρκεια αυτής). Το γεγονός αυτό καθιστά τη διερεύνηση της θέλησής τους προβληματική (Πανάγος 2012). Εντούτοις, η ανάπτυξη μιας ουσιαστικής επικοινωνίας του διαμεσολαβητή με τα θύματα αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ηθική ικανοποίηση των τελευταίων προκειμένου να επιτευχθεί η δημιουργική τους συμμετοχή στην αποκαταστατική διαδικασία (π.χ. Wemmers & Cyr 2006, Arrigo & Schehr 1998, Umbreit 2001, Pavlish 2005).

Επιπρόσθετα, οι επιμελητές κατέχουν ένα συγκεκριμένο θεσμικό ρόλο στο πεδίο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και εξαιτίας της φύσης της εργασίας τους έρχονται σε επαφή κυρίως με τον δράστη και τα συγγενικά του

πρόσωπα, ενώ (οφείλουν να) μεριμνούν για τα συμφέροντά του. Σύμφωνα χαρακτηριστικά με τον Σ. Ευστρατιάδη (2005: 904), ο επιμελητής «προτείνει και επιβλέπει την τήρηση των αναμορφωτικών ή/και θεραπευτικών μέτρων με μοναδικό κριτήριο την κοινωνική επανένταξη του ανήλικου και τη συναισθηματική του ισορροπία». Σε αυτό το πλαίσιο, τα γενικότερα καθήκοντα των επιμελητών προσκρούουν στις υποχρεώσεις ενός διαμεσολαβητή (Artinopoulou et al. 2012). Την ίδια στιγμή, οι αρμοδιότητες των τελευταίων δεν περιλαμβάνουν ρητά την επικοινωνία με τους παθόντες, ενώ δεν έχει λάβει χώρα η ίδρυση ενός σώματος *επιμελητών ανήλικων θυμάτων*, που θα στοχεύει στην παροχή ψυχολογικής και νομικής ενίσχυσης στους υποδοχείς της παραβατικής δράσης. Αντίθετα, η συνδιαλλαγή φαίνεται πως διεξάγεται με τρόπο που είναι προσανατολισμένος ιδίως στις ανάγκες των ανήλικων δραστών, παρατήρηση που αφορά επίσης το ιταλικό και το γερμανικό ποινικό σύστημα (Baldry 1998, Kilching 2005, Papadopoulou 2010). Το γεγονός αυτό δεν συμπλέει με τις θεμελιώδεις αρχές της αποκαταστατικής θεωρίας, ενώ αντίκειται στις διεθνείς συστάσεις: οι διαμεσολαβητές είναι αναγκαίο να συνιστούν ουδέτερα πρόσωπα, τα οποία δεν σχετίζονται ειδικώς ούτε με το δράστη ούτε με το θύμα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ελλοχεύει ο κίνδυνος εργαλειοποίησης του (ανήλικου) θύματος με αποκλειστικό στόχο την ελάφρυνση της θέσης του κατηγορουμένου. Είναι ενδεικτικό ότι στο πλαίσιο πιλοτικής έρευνας αναφορικά με την εφαρμογή του μέτρου (2011) και στην ερώτηση εάν αισθάνεται ως διαμεσολαβήτρια, μία επιμελήτρια απάντησε αρνητικά, καθώς θεωρούσε ότι βρίσκεται «*ξεκάθαρα με την πλευρά του δράστη*» και, λόγω των συνθηκών υπό τις οποίες προετοιμάζεται η διεξαγωγή της συνδιαλλαγής, η επαφή της με το θύμα είναι ελάχιστη (Πανάγος 2012).

Επίλογος – Προοπτικές για την αντεγκληματική πολιτική

Το αναμορφωτικό μέτρο της συνδιαλλαγής αποτελεί μια σπουδαία δυνατότητα που παρέχει το ελληνικό ποινικό δίκαιο των ανηλίκων, μιας και δύναται να λειτουργήσει διαπαιδαγωγικά για τον δράστη και ταυτόχρονα να οδηγήσει στην ηθική ικανοποίηση του θύματος. Τα μηνύματα που δύναται να λάβει ο ανήλικος δεν εξαντλούνται στα στενά χρονικά πλαίσια της διαδικασίας, αλλά μπορούν να αποκωδικοποιηθούν και να ερμηνευθούν πληρέστερα όταν αποκτήσει την ωριμότητα της ενηλικότητας. Ωστόσο, είναι παρακινδυνευμένο να ακολουθήσει κανείς την αποκαλούμενη ως «λογική της πανάκειας» (Αρχιμανδρίτου 2003) και να θεωρήσει ότι η συμμετοχή και μόνο ενός ανήλικου στην υπό εξέταση διαδικασία είναι σε θέση να τον συγκρατήσει από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων. Η υποτροπή είναι αναγκαίο να ιδωθεί ως ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο. Για το λόγο αυτό, η αντεγκληματική πολιτική οφείλει να καταπιαστεί με όλους τους παράγοντες που αλληλεπιδρούν και οδηγούν έναν ανήλικο στην εκ νέου εκδήλωση παραβατικής ή εγκληματικής συμπεριφοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, η πολιτεία οφείλει να μην αρκείται στη νομοπαραγωγική διαδικασία, αλλά να μεριμνά για την ορθή και πλήρη εφαρμογή του νόμου στην πράξη (Κουράκης 2005, Παπαχρίστου 1999). Εν όψει των ανωτέρω, προκύπτει αβίαστα η άμεση ανάγκη ειδικής εκπαίδευσης των επιμελητών στις αρχές και τις προϋποθέσεις της διαμεσολάβησης, ώστε να είναι σε θέση να διεξάγουν τη συνδιαλλαγή με

εποικοδομητικό τρόπο τόσο για τον ανήλικο δράστη όσο και για το (ανήλικο) θύμα.

Εν συνεχεία, κρίνεται απαραίτητη η εκπόνηση ενός κώδικα δεοντολογίας – διαδικαστικού πλαισίου, που θα περιλαμβάνει ορισμένες κατευθυντήριες αρχές ως προς την προετοιμασία και τη διεξαγωγή της συνδιαλλαγής. Η κατάρτιση ενός μη «ασφυκτικού» πλαισίου είναι επιβεβλημένο να στηριχθεί στην ήδη κατακτημένη εμπειρία των επιμελητών και των δικαστικών λειτουργών. Με άλλα λόγια, είναι αναγκαίο να μελετηθεί εμπειρικά και να αξιολογηθεί εκτενώς η υλοποίηση του μέτρου, ώστε να αναδειχθούν κοινές αρχές και καλές πρακτικές για τους διαμεσολαβητές[28]. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να προβλέπεται ρητά μια γνήσια εθελοντική συμμετοχή των δραστών και των θυμάτων στη διαδικασία κατόπιν της εθελούσιας ομολογίας του ανήλικου δράστη πως έχει πράγματι τελέσει την πράξη (επιμέρους έκφανση του σεβασμού του τεκμηρίου περί αθωότητας του κατηγορουμένου) και η ανάπτυξη εκτενούς επικοινωνίας του διαμεσολαβητή με όλους τους «πρωταγωνιστές» της πράξης. Έμφαση θα πρέπει επίσης να δοθεί στο ρόλο του συνηγόρου στη διαδικασία, καθώς και στο πώς είναι ενδεδειγμένο να αντιμετωπίζονται οι περιπτώσεις μη επιτυχούς έκβασης της συνδιαλλαγής. Η διάθεση των «πρωταγωνιστών» για συμμετοχή στην επανορθωτική διαδικασία δεν προεξοφλεί απαραίτητα την επίτευξη των αρχικών στοχεύσεων. Επομένως, εγείρεται το ζήτημα της επιβολής ενός άλλου αναμορφωτικού μέτρου που θα βοηθήσει τον δράστη να επανενταχθεί ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Η απόφαση αυτή οφείλει, ωστόσο, να λαμβάνεται με βασικό γνώμονα την αποφυγή της επίταξης του τυπικού κοινωνικού ελέγχου.

Στη Σύσταση Νο R (99) 19 γίνεται λόγος για «*υπηρεσίες διαμεσολάβησης*» (Αλεξιάδης 2006: 361). Καθώς η ανεξαρτησία – ουδετερότητα του διαμεσολαβητή αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη της «νομιμοποίησης» της διαδικασίας, το ρόλο του διαμεσολαβητή θα μπορούσαν σε βάθος χρόνου να αναλάβουν εξειδικευμένοι επαγγελματίες, που θα συγκροτήσουν ένα αυτοτελές σώμα της ποινικής δικαιοσύνης και θα είναι σε θέση να τηρήσουν ίσες αποστάσεις ανάμεσα στους δράστες και τα θύματα. Στο πλαίσιο του επιστημονικού διαλόγου που έχει υλοποιηθεί στο ελληνικό επιστημονικό γίγνεσθαι αναφορικά με το ρόλο του εγκληματολόγου στο ποινικό σύστημα (Ζαραφωνίτου 2012), θα μπορούσε να εισφέρει κανείς την πρόταση ανάληψης του ρόλου του διαμεσολαβητή από επαγγελματίες (νομικούς, κοινωνιολόγους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς) που έχουν λάβει στο πλαίσιο των σπουδών τους εγκληματολογική εκπαίδευση. Αν και στη χώρα μας δεν υφίσταται αυτοτελές πανεπιστημιακό Τμήμα Εγκληματολογίας, η εγκληματολογική παιδεία παρέχεται στο πλαίσιο των Τμημάτων Νομικής, Κοινωνιολογίας, Ψυχολογίας, Κοινωνικής Εργασίας και Κοινωνικής Πολιτικής των πανεπιστημίων και των Α.Τ.Ε.Ι. Οι φοιτητές ή σπουδαστές εκπαιδεύονται σε ζητήματα που άπτονται όλου του φάσματος των εγκληματολογικών επιστημών, συμπεριλαμβανομένης της παραβατικότητας ή εγκληματικότητας των ανηλίκων, της θυματολογίας, της λειτουργίας του «συστήματος» απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Αλεξιάδης 2011, Σπινέλλη 2011, Zarafonitou 2009, Lambropoulou 2005). Οι γνώσεις αυτές είναι πολύτιμες για τον διαμεσολαβητή σύμφωνα με τη Σύσταση Νο R (99) 19 του Συμβουλίου της

Ευρώπης (Αλεξιάδης 2006). Συνεπώς, οι κοινωνικοί επιστήμονες που έχουν τύχει εγκληματολογικής εκπαίδευσης διαθέτουν το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο προκειμένου να αναλάβουν, κατόπιν της επιπρόσθετης εκπαίδευσής τους στις ιδιαίτερες πτυχές της συνδιαλλαγής, το ρόλο του διαμεσολαβητή. Η προϋπηρεσία σε Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ή σε φορέα ενασχόλησης με την παραβατικότητα και θυματοποίηση των ανηλίκων εν γένει ενδείκνυται να συμπεριληφθεί στα σχετικά τυπικά προσόντα. Εντούτοις, οφείλει να λάβει κανείς υπόψη την τρέχουσα δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, όπως επίσης ότι ο σχεδιασμός μιας ικανοποιητικής αντεγκληματικής πολιτικής απαιτεί χρόνο. Για αυτούς τους λόγους, η διαμεσολάβηση είναι αναγκαίο να υλοποιείται επί του παρόντος από επιμελητές που δεν σχετίζονται άμεσα με την υπόθεση που έχει οδηγήσει στην επιβολή της συνδιαλλαγής, ώστε να μην διαθέτουν άμεση εμπλοκή με τους συγκεκριμένους ανηλίκους και να παρέχονται συμβολικά εχέγγυα αμεροληψίας[29].

Οι ανωτέρω προτάσεις επιδιώκεται να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω προβληματισμό και την ανάπτυξη εκτενούς επιστημονικού διαλόγου σχετικά με τις ειδικές πτυχές της συνδιαλλαγής. Διαπνέονται από την αναγκαιότητα ικανοποίησης όλων των μερών που λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία (δεν είναι αποκλειστικά είτε θυματο-κεντρικές είτε παιδο-κεντρικές). Ο δράστης μπορεί να ευνοηθεί ουσιαστικά μόνο όταν βρεθεί ενώπιον των ευθυνών του, κατανοήσει σε βάθος τον άδικο χαρακτήρα της πράξης που τέλεσε και εισπράξει ειλικρινή συγχώρεση από το θύμα. Με άλλα λόγια, αυτό που χρειάζεται να εμπεδωθεί είναι ότι απαιτείται η υλοποίηση μιας ειλικρινούς προσπάθειας συμφιλίωσης και αποκατάστασης, προκειμένου η συνδιαλλαγή να οδηγήσει σε αμιγώς ευεργετικά αποτελέσματα. Η έμφαση στη διαπαιδαγώγηση του δράστη και το συνακόλουθα περιορισμένο ενδιαφέρον για τις ανάγκες του θύματος αποτελεί ενδεχομένως αναμενόμενο χαρακτηριστικό μιας διαδικασίας που υλοποιείται στο ευρύτερο πλαίσιο ενός παιδο-κεντρικού συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Παρά ταύτα, η «εργαλειοποίηση» του παθόντος με βασικό στόχο την κοινωνική επανένταξη του δράστη οφείλει να διαθέτει ως προϋπόθεση πως το ίδιο το θύμα έχει ελεύθερα συναινέσει, ώστε να λάβει μέρος σε μια – κατά κύριο λόγο – διαπαιδαγωγική διαδικασία. Διαφορετικά, ελλοχεύει ο κίνδυνος καλλιέργειας προσδοκιών και φρούδων ελπίδων στα θύματα, συντελώντας εν τέλει στη δευτερογενή τους θυματοποίηση. Σε αυτή την περίπτωση, δεν υφίσταται κανένα ουσιαστικό νομιμοποιητικό θεμέλιο για την αναβαθμισμένη εμπλοκή των παθόντων στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων. Ο ρόλος που διαδραματίζει ο διαμεσολαβητής, αλλά και τα ιδιαίτερα του χαρακτηριστικά, είναι εξαιρετικά σημαντικά, γεγονός που δεν πρέπει να παραμελείται από την ελληνική πολιτεία.

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

Ελληνική

Αλεξιάδης Σ. (1996). Η συνδιαλλαγή θύματος – δράστη, στο Β. Αρτινοπούλου & Α. Μαγγανάς, *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη

Αλεξιάδης Σ. (2006). *Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Αλεξιάδης Σ. (2011). *Εγκληματολογία*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Ανδρουλάκης Ν. (2000). *Ποινικό δίκαιο – Γενικό μέρος*, Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας

Αντωνέλος Σ. & Πλέσσα Ε. (2014). *Διαμεσολάβηση σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Αρτινοπούλου Β. (2008). Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, *ΠοινΛογ* Η: 1559-70

Αρτινοπούλου Β. (2010). *Επανορθωτική δικαιοσύνη – Η πρόκληση των σύγχρονων δικαικών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη

Αρτινοπούλου Β. (2011). Σχολική διαμεσολάβηση και αποκαταστατική δικαιοσύνη, στο Θ. Θάνος (επιμ.), *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία*, Πεδίο

Αρχιμανδρίτου Μ. (1994). Η δοκιμασία σε κοινωνική υπηρεσία στο ιταλικό δίκαιο έκτισης των ποινών, στο *Ειδικά ζητήματα έκτισης των ποινών*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Αρχιμανδρίτου Μ. (1996). *Η διαχρονική εξέλιξη της προσέγγισης της ετικέτας*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Αρχιμανδρίτου Μ. (2000). *Η ανοιχτή έκτιση της ποινής*, Ελληνικά Γράμματα

Αρχιμανδρίτου Μ. (2003). Εισαγωγή στις ενδιάμεσες ποινές στο αμερικάνικο εκτιτικό σύστημα, στο Ν. Κουράκης & Ν. Κουλούρης (επιμ.), *Αντεγκληματική πολιτική IV*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Αρχιμανδρίτου Μ. (2007). *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία – Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Βιδάλη Σ. (2013). *Εισαγωγή στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη

Βλάχου Β. (2005). *Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα: Έλλην

Γιοβάνογλου Σ. (2006). Η ενσωμάτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους, *ΠοινΔικ* 9: 1310-22

Γιοβάνογλου Σ. (2007). Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: Ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων, στο Σ. Γεωργούλας (επιμ.), *Η εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα*, Αθήνα: ΚΨΜ

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α. (1997). Στερητική της ελευθερίας ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα, στο Α. Τσήτσουρα (επιμ.), *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Γραμματικούδης Δ. (1991). Η θέση του θύματος στην ποινική δίκη, στο Λ. Μαργαρίτη (επιμ.), *Η προστασία του κατηγορουμένου και του θύματος στην ποινική δίκη*, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Δημόπουλος Χ. (1998). *Η κρίση του θεσμού της φυλακής και οι μη φυλακτικές κυρώσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Δημόπουλος Χ. (2006). *Εισαγωγή στη θυματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη

Δημόπουλος Χ. & Κοσμάτος Κ. (2010). *Δίκαιο ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ευαγγελάτος Γ. (2014). *Το δίκαιο των ανηλίκων δραστών*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ευστρατιάδης Σ. (2005). Η Υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων, *ΠοινΔικ* 18: 901-5

Ζαγούρα Π. (2011). Εισαγωγή, στο Π. Ζαγούρα (επιμ.), *Διεπιστημονικότητα, διεισδυτικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Ζαγούρα Π., Κουράκης Ν., Σπινέλλη Κ. (2011). Προτάσεις για την εφαρμογή της αναμορφωμένης ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, στο Π. Ζαγούρα (επιμ.), *Διεπιστημονικότητα, διεισδυτικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Ζαγούρα Π. (2012). Ο εγκληματολόγος, επιμελητής ανηλίκων, στο Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ.), *Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφωνίτου Χ. (2004). *Εμπειρική εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφωνίτου Χ. (2008). *Τιμωρητικότητα*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφωνίτου Χ. (2011). Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: Τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων, στο Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου & Α. Χαλκιά (επιμ.), *Η εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφωνίτου Χ. (διευθ. έκδ., 2012). *Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα*, Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφωνίτου Χ. (2014). Περί όρων και ορολογίας στην εγκληματολογία, *Εγκληματολογία* 4: 117

Θεοχάρης Δ. (2015). *Η διαμεσολάβηση ως μέσο εναλλακτικής επίλυσης των διαφορών*, Νομική Βιβλιοθήκη

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ. (2012). Συμμετοχή της κοινωνίας στην αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων, *Ενώπιον* 64: 58-60

Καλφέλης Γ. (2011). Οι ραγδαίες αλλαγές στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο (και ο πρόσφατος νόμος 3904/2010 για την ποινική συνδιαλλαγή), *ΠοινΧρον* ΞΑ: 241-7

Καρύδης Β. (2010). Αποκαταστατική δικαιοσύνη και η εμπειρία των λαϊκών δικαστηρίων στις ελεύθερες περιοχές της κατοχικής Ελλάδας, στο Α. Χαλκιά (επιμ.), *Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της εγκληματολογίας II*, Νομική Βιβλιοθήκη

Κογιαννάκη Ε. & Γαλανού Χ. (2011). Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, *Συνήγορος* 84: 38-40

Κοσμάτος Κ. (2010). Οι νέες τροποποιήσεις του ποινικού δικαίου των ανηλίκων με το Ν 3860/2010, *ΠοινΔικ* 23: 804-9

Κουράκης Ν. (2005). Ποινικές διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες – Ένα κρίσιμο πρόβλημα της αντεγκληματικής πολιτικής, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες*, Τ. Α', Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κουράκης Ν. (2008). *Θεωρία της ποινής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Κουράκης Ν. (2009). *Ποινική καταστολή*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Κουράκης Ν. (2011). Διαμεσολάβηση, συνδιαλλαγή και εξώδικη επίλυση ποινικών διενέξεων, στο Θ. Θάνος (επιμ.), *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία*, Αθήνα: Πεδίο

Κουράκης Ν. (2012). *Δίκαιο των παραβατικών ανηλίκων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κρανιδιώτη Μ., Παπανικολάου Α.-Ε., Δανδουλάκη Σ. (2006). Προκαταρκτική διερεύνηση σε αποφάσεις του δικαστηρίου ανηλίκων υπό το πρίσμα του δικαικού και προνοιακού προτύπου, *Νομική Επιθεώρηση* 33: 45-64

Κρανιδιώτη Μ. (2007). *Η ολοκλήρωση: Μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη

Κρανιδιώτη Μ. (2011). Ποιος «ντροπιάζει» ποιον; Ορισμένα σχόλια πάνω στη θεωρία του Braithwaite και την επανορθωτική δικαιοσύνη, στο Π. Ζαγούρα (επιμ.), *Διεπιστημονικότητα, διεισδυτικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Λαμπροπούλου Έ. (2012). *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ι. Σιδέρης

Μαγγανάς Α. (2000). Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης, *ΠοινΔικ* 3: 553-61

Μαγγανάς Α. (2006). Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, *ΠοινΔικ* 9: 298-304

Μυλωνόπουλος Χ. (2011). Η «ικανοποίηση του παθόντος» και η «ποινική συνδιαλλαγή» στο Ν. 3904/2010, *ΠοινΔικ* 14: 53-8

Νούσκαλης Γ. (2015). *Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές – μη φυλακτικές ποινές*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πανάγος Κ. (2012). Ο ρόλος των επιμελητών ανηλίκων στη συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη και θύματος – Σκέψεις για το πρόσωπο του διαμεσολαβητή, *Νέοι, Έγκλημα και Κοινωνία* 6: 44-78

Πανούσης Ι. (2011). Συγκρούσεις και διαχείριση κρίσεων στο σχολείο, στο Θ. Θάνος (επιμ.), *Η διαμεσολάβηση στο σχολείο και την κοινωνία*, Αθήνα: Πεδίο

Πανταζή-Μελίστα, Ε. (2007). Η αποχή του εισαγγελέα από την ποινική δίωξη ανήλικου, στο Κ. Σπινέλλη (επιμ.), *Στηρίζοντας τον ανήλικο παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Πανταζή-Μελίστα Ε. (2013). *Αναμορφωτικά μέτρα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Παπαδοπούλου Ρ.-Ε. (2012). *Το ήπιο δίκαιο στην έννομη τάξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Παπαχρίστου Θ. (1999). *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Παρασκευόπουλος Α. & Μαργαρίτης Α. (2003). *Ποινολογία*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πίσχοινα Α. (2013). Άρθρο 45 Α ΚΠΔ – Από τη δυνατότητα αποχής από τη δίωξη στην υλοποίηση της κατά παρέκκλιση διαδικασίας, στο Α. Πιτσελά & Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.), *Αποκαταστατική δικαιοσύνη σε ποινικές υποθέσεις*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2003). *Διεθνή κείμενα σωφρονιστικής πολιτικής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2006α). *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής – Δίκαιο ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2006β). *Η κοινωνική αρωγή στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2007). Η εισαγωγή του θεσμού της εισαγγελικής παράκαμψης στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων, στο *Χαρμόσυνο Φαίδωνα Ι. Κοζύρη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2010). *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2011). Η αναμόρφωση του ποινικού σωφρονισμού – Ένα κρίσιμο βήμα για τον εκσυγχρονισμό του δικαίου ανηλίκων, στο Α. Μανιτάκη & Β. Κούρτη (επιμ.), *Αφιέρωμα μνήμης στη Γιώτα Κραβαρίτου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πιτσελά Α. (2013). *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Πυκνή Μ. (2010). Οι εκπαιδευτικές ανάγκες των επιμελητών ανηλίκων του Υπουργείου Δικαιοσύνης, *The art of crime*, 13, www.theartofcrime.gr

Σεφερίδης Η. (2014). Ποινικό δικαιοσύνη σύστημα δικαστηρίων ανηλίκων και λοιποί θεσμικοί παράγοντες αυτών, *ΠοινΔικ* 17: 525-6

Σπινέλλη Κ. (1975). Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες; Το πρόβλημα υπό το πρίσμα της «θεωρίας της ετικέτας», *ΠοινΧρον* 26: 785-800

Σπινέλλη Κ. (1990). Πρότυπο πρόνοιας, πρότυπο δικαιοσύνης και οι Κανόνες του Πεκίνο, στο Λ. Μπεζέ (επιμ.), *Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας ανηλίκων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Σπινέλλη Κ. & Τρωϊάνου Α. (1992). *Δίκαιο ανηλίκων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Σπινέλλη Κ. (2000). Η εναλλακτική ποινή της κοινωφελούς εργασίας στην Ελλάδα: Ένας θεσμός ανενεργός, στο Η. Δασκαλάκη κ.ά. (επιμ.), *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, ΕΚΚΕ

Σπινέλλη Κ. (2002). Έγκλημα χωρίς τιμωρία; Αρνητικές και θετικές επιπτώσεις της «ατιμωρησίας», *ΠοινΧρον* ΝΒ: 589-94

Σπινέλλη Κ. (2011). Τα Δέλτα της διδασκαλίας: Το παράδειγμα του γνωστικού αντικειμένου «σύστημα ποινικής δικαιοσύνης», στο Ν. Κουράκης, Χ. Ζαραφώνιτου, Χ. Τσουραμάνης, Ε. Χαϊνός (επιμ.), *Εγκληματολογία: Διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Σπινέλλη Κ. (2007). *Διερεύνηση του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Σπινέλλη Κ. (2014). *Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη

Σταθουλοπούλου Ε. (2011). Εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού κατά την ποινική δίκη του νεαρού παραβάτη: Κεκτημένα και προοπτικές, στο Π. Ζαγούρα (επιμ.), *Διεπιστημονικότητα, διεταιρικότητα και κοινωνική ένταξη του νεαρού παραβάτη*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Σταθουλοπούλου Ε. (2012). Η προβληματική της ειδικής πρόληψης στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης για ανηλίκους, στο Χ. Ζαραφώνιτου (διευθ. έκδ.), *Το επάγγελμα του εγκληματολόγου σήμερα*, Νομική Βιβλιοθήκη

Στεφανίδου, Α. (2010). *Ενδοοικογενειακή βία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. (2008). Η απειλή της ποινής και των μέτρων ασφαλείας, στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ν. Μπιτζιλέκη, *Δίκαιο των ποινικών κυρώσεων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. (2011), Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στο ποινικό δίκαιο, στο Α. Μανιτάκη & Β. Κούρτη (επιμ.), *Αφιέρωμα μνήμης στη Γιώτα Κραβαρίτου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη

Τζαννετάκη Τ. (2011). Πρότυπα ποινικής καταστολής. Θέσεις και αντιθέσεις, στο Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου & Α. Χαλκιά (επιμ.), *Η εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη

Τρωιάνου-Λουλά Α. (1999). *Η υπηρεσία επιμελητών των δικαστηρίων ανηλίκων*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Χαΐδου Α. (2013). *Εγκληματικότητα ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Χαραλαμπάκης Α. (2012). *Σύνοψη ποινικού δικαίου – Γενικό μέρος II*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Ξένη

Aertsen I. (2004). *Rebuilding community corrections – Mediation and restorative justice in Europe*, Strasbourg: Council of Europe

Armour M. & Umbreit M. (2006). Victim forgiveness in restorative justice dialogue, *Victim and Offender* 1: 123-40

Armstrong J. (2012). Factors contributing to victims' satisfaction with restorative justice practice: A qualitative examination, *British Journal of Community Justice* 10: 39-54

Arrigo B. & Schehr R. (1998). Restoring justice for juveniles: A critical analysis of victim-offender mediation, *Justice Quarterly* 15: 629-66

Artinopoulou V. (2010a). Victims of crime in contemporary Greece, στο Α. Πιτσελά (επιμ.), *Εγκληματολογικές αναζητήσεις – Τιμητικός τόμος για τον Καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας

Artinopoulou V. (2010b). Victim offender mediation in cases of domestic violence – The Greek experience, in M. Gyokos & K. Lanyi (eds), *European best practices of restorative justice in the criminal procedure*, Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement of the Republic of Hungary

Artinopoulou V., Michael I., Kalviri C. (2012). Formal and informal restorative justice practices for juveniles in Greece: Difficulties and challenges in practice, *Youth Voice Journal*, 3: 5-18

Artinopoulou V (2013). *Final National Report of Greece*, 3E –RJ-MODEL – The 3E Model for a Restorative Justice Strategy in Europe, <http://3e-rj-model.web.auth.gr>

Ashworth A. (1993). Some doubts about restorative justice, *Criminal Law Forum*, 4: 277-99

Ashworth A. (2002). Responsibilities, rights and restorative justice, *British Journal of Criminology* 42: 578-95

Astor H. (2007). Mediator neutrality: Making sense of theory and practice, *Social & Legal Studies* 16: 221-39

Baldry A. (1998). Victim-offender mediation in the Italian juvenile justice system: The role of the social worker, *British Journal of Social Work* 28: 729-44

Bazemore G. & Maloney D. (1994). Rehabilitating community service toward restorative service sanctions in a balanced justice system, *Federal Probation* 1: 24-36

Beauregard S. (1998). Court-connected juvenile victim-offender mediation: An appealing alternative for Ohio's juvenile delinquents, *Ohio State Journal on Dispute resolution* 13: 1005-38

Bibas S. (2012). *The machinery of criminal justice*, Oxford-New York: Oxford University Press

Bottoms A. & Tankebe J. (2012). Criminology beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice, *The Journal of Criminal Law & Criminology* 102: 119-79

Bradshaw W., David R., Umbreit, M. (2006). The effect of victim offender mediation on juvenile offender recidivism: A meta-analysis, *Conflict Resolution Quarterly* 24: 87-98

Braithwaite J. (1989). *Crime, shame and reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press

Braithwaite J. (1996). Towards criminology, in K. Hazlehurst (ed.), *Crime and justice: An Australian textbook in criminology*, Sydney: LBC Information Service

Braithwaite J. (1999). Restorative justice: Assessing optimistic and pessimistic accounts, in M. Torny (ed.), *Crime and justice: A review of research*. Chicago: University of Chicago Press

Braithwaite J. & Strang H. (2001). Introduction: Restorative justice and civil society, in J. Braithwaite & H. Strang H., *Restorative justice and civil society*, Cambridge: Cambridge University Press

Braithwaite J. (2002). *Restorative justice and responsive regulation*, Oxford: Oxford University Press

Burke R. (2012). *Criminal justice theory*, London: Routledge

Cassel P. (2009). In defense of victim impact statements, *Ohio Journal of Criminal Law* 6: 611-48

Cayley D. (1998). *The expanding prison: The crisis in crime and punishment and the search for alternatives*, Cleveland: Pilgrim

Choi J., Green D., Kapp S. (2010). Victimization, victims' needs, and empowerment in victim offender mediation, *International Review of Victimology* 17: 267-90

Christie N. (1977). Conflicts as property, *British Journal of Criminology* 17: 1-15

Cohen J. & Harley P. (2003-04). Intentional conversations about restorative justice, mediation and the practice of Law Fall 2003 Dispute Resolution Institute Symposium, *Hamline Journal of Public Law and Policy* 25: 235-334

Consedine J. (1995). *Restorative justice: Healing the effects of crime*, Lyttleton: Ploughshares

Cossins A. (2008). Restorative justice and child sex offences – The theory and the practice, *British Journal of Criminology* 48: 359-78

Courakis N. (2004). A typology of juvenile justice systems in Europe, στο Α. Μαγγανάς (επιμ.), *Δικαιώματα του ανθρώπου – Έγκλημα και αντεγκληματική πολιτική – Τιμητικός τόμος για την Α. Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου*, Τ. Α', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Cottam G. (1996). Mediation and young people: A look at how far we've come, *Creighton Law Review* 29: 1517-45

Crawford A. & Newburn T. (2003). *Youth offending and restorative justice*, Devon: Willan

Daly K. (2003). Mind the gap: Restorative justice in theory and practice, in A. von Hirsch, J. Roberts, A. Bottoms A. (ed.), *Restorative and criminal justice*, Oxford-Portland: Hart

Daly K. (2006). Restorative justice and sexual assault, *British Journal of Criminology* 46: 334-56

Delgado R. (2000). Prosecuting violence: A colloquy on race, community and justice, Goodbye to Hammurabi: Analyzing the atavistic appeal of restorative justice, *Stanford Law Review* 52: 751-75

Dumortier E. (2000). Neglecting due process for minors: A possible dark side of the restorative implementation, Vienna: UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, www.restorativejustice.org

Dumortier E. (2003). Legal rules and safeguards within Belgian mediation practices for juveniles, in E. Weitekamp & H.-J. Kerner (ed.), *Restorative justice in context*, Devon: Willan

Dignan J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*, Berkshire: Open University Press

Düinkel F. (2009). Diversion: A meaningful and successful alternative to punishment in European juvenile justice systems, in J. Junger-Tas & F. Düinkel (ed.), *Reforming juvenile system*, Heidelberg-London-New York: Springer

Eliaerts C. & Dumortier E. (2002). Restorative justice for children: In need of procedural safeguards and standards, in E. Weiteamp & H.J. Kerner (ed.), *Restorative justice: Theoretical foundations*, Devon: Willan

Fattah E. (2000). Prologue: On some visible and hidden dangers of victim movements, in P. Tobolowsky (ed.), *Understanding victimology: Selected readings*, Cincinnati: Anderson

Friedman L. (1977). *Law and society*, New Jersey: Prentice-Hall

Gal T. & Moyal S. (2011). Juvenile victims in restorative justice, *British Journal of Criminology* 54: 1-21

Gavrielides T. (2007). *Restorative justice theory and practice: Addressing the discrepancy*, Helsinki: HEUNI

Gavrielides T. & Artinopoulou V. (2012). Restorative justice and violence against women: Comparing Greece and The United Kingdom, *Journal of Asian Criminology* 8: 25-40

Ghetti S. (2005). Juvenile offenders and the legal system: What we have learned from victim offender mediation, in A. Mestitz & S. Ghetti (ed.), *Victim-offender mediation with youth offenders in Europe*, Springer: Dordrecht

Gill M. & Mawby R. (1990). *Volunteers in the criminal justice system*, Bristol: Open University Press

Greenberg M. & Ruback B. (1992). *After the crime: Victim decision making*, New York: Plenum Press

Gehm J. (1991). The function of forgiveness in the criminal justice system, in H. Messmer & H.-U. Otto (ed.), *Restorative justice on trial*, Dordrecht-Boston-London: Kluwer Academic Press

Giovanoglou S. (2015). Greece, in F. Dünkel, J. Gryzwa-Holten, P. Horsfield (ed.), *Restorative justice and mediation in penal matters*, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg

Haines K. & O'Mahomy D. (2006). Restorative approaches, young people and youth justice, in B. Goldson & J. Muncie (ed.), *Youth crime and justice*, London: SAGE

Hamblet W. (2011). *Punishment and shame – A philosophical study*, Lanham: Lexington

Harris N. (2006). Reintegrative shaming, shame, and criminal justice, *Journal of Social Issues* 62: 327-46

Hayes H. (2005). Assessing reoffending in restorative justice conferences, *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 38: 77-101

Hirsch A. & Ashworth A. (1998). *A principled sentencing – Readings on theory & policy*, Oxford: Hart

- Hoffmann J. (2011). *Delinquency theories*, London-New York: Routledge
- Howarth J. (2000). Toward the restorative constitution: A restorative justice critique of anti-gang public nuisance injunctions, *Hastings Constitutional Law Quarterly* 4: 717-28
- Hudson B. (1998). Restorative justice: The challenge of sexual and racial violence, *Journal of Law and Society* 25: 237-56
- Hudson B. (2002). Restorative justice and gendered violence, *British Journal of Criminology* 42: 616-34
- Hoyle L. & Zedner L. (2007). Victims, victimization and criminal justice, in M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (ed.), *The Oxford handbook of criminology*, Oxford: Oxford University Press
- Jackson J., Bradford B., Hough M., Myhill A., Quinton P., Tyler T. (2012). Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions, *British Journal of Criminology* 52: 1051-71
- Jackson S. (1998). Family group conferences in youth justice. The issues for implementation in England and Wales, *The Howard Journal of Criminal Justice* 37: 34-51
- Johnston G. (2002). *Restorative justice: Ideas, values, debates*, Devon: Willan
- Karp D. & Breslin B. (2001). Restorative justice in school communities, *Youth Society* 33: 249-72
- Kilching M. (2005). Victim-offender mediation with juvenile offenders in Germany, in A. Mestitz & S. Ghetti (ed.), *Victim-offender mediation with youth offenders in Europe*, Springer: Dordrecht
- Kurki L. (2000). Restorative and community justice in the United States, in M. Torny (ed.), *Crime and justice: A review of the research*, Chicago: University of Chicago Press
- Lambropoulou E. (2005). Crime, criminal justice and criminology in Greece, *European Journal of Criminology*, 2: 211-47
- Lambropoulou E. (2010) Alternative dispute resolution and restorative justice schemes for juvenile offenders in Greece – Potential limitations and open questions, in G. Melinda & L. Krisztina (ed.), *European best practices of*

restorative justice in criminal procedure, Budapest: Ministry of Justice and Law Enforcement, Republic of Hungary

Latimer J., Graig D., Graig M. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis, *The Prison Journal* 85: 127-44

Lee A. (1996). Public attitudes towards restorative justice, in B. Galaway & J. Hudson (ed.), *Restorative justice: International perspectives*, New York: Criminal Justice Press

Lerman D. (1999). Forgiveness in the criminal justice system: If it belongs, then why is it so hard to find?, *Fordham Urban Law Journal* 27: 1663-75

Levi D. (1997). The role of apology in mediation, *New York University Law Review*, 72: 1165-1210

Levrant S., Cullen F., Fulton B., Wozniak J. (1999). Reconsidering restorative justice: The corruption of benevolence revisited, *Crime and Delinquency* 45: 3-27

Liebling A. & Tankebe J. (ed., 2013). *Legitimacy and criminal justice*, Oxford-New York: Oxford University Press

Liebmann M. (2007). *Restorative justice – What it works*, London: Jessica Kinsley

London R. (2014). *Crime, punishment, and restorative justice: A framework for restoring trust*, Eugene: Wipf & Stock

Marshall T. (1996). The evolution of restorative justice in Britain, *European Journal of Criminal Policy & Research* 4: 21-45

Maxwell G. & Morris A. (2002). Restorative Justice and reoffending, in H. Strang & J. Braithwaite (eds), *Restorative justice – Philosophy to practice*, Aldershot: Ashgate

McCold P. (1998). Restorative justice – Variations on a theme, in L. Walgrave (ed.), *Restorative justice for juveniles*, Leuven: Leuven University Press

Merrington S. & Stanley S. (2007). Effectiveness: Who counts what?, in L. Gelsthorpe & R. Morgan (ed.), *Handbook of probation*, Devon: Willan

Messina L. (2004-2005). *Médiation et justice réparatrice dans le système pénal des mineurs italien et français*, Marseille: Université Paul Cézanne Aix-Marseille III

Mika H. (1993). The practice and prospect of victim-offender programs, *SMU Law Review* 46: 2191-206

Moore C. (1986). *The mediation process – Practical strategies for resolving conflicts*, Jossey-Bass: San Francisco-London

Morris A. & Gelsthorpe L. (2000). Re-visioning men's violence against female partners, *The Howard Journal of Law* 39: 412-21

Morris A. (2002). Critiquing the critiques – A brief responses to critics to restorative justice, *British Journal of Criminology* 42: 596-615

Morris A. & Maxwell G. (2003). Restorative justice in New Zealand, in A. von Hirsch, J. Roberts, A. Bottoms (ed.), *Restorative and criminal justice*. Oxford-Portland: Hart

Newburn T. (2007). *Criminology*, Devon: Willan

Niemeyer M. & Shichor D. (1996), A preliminary study of a large victim/offender reconciliation program, *Federal Probation* 30: 30-4

Nugent W. & Paddock J. (1995). The effect of victim-offender mediation on severity of reoffense, *Mediation Quarterly* 12: 353-67

Obold-Eshleman C. (2004). Victim's rights and the danger of domestication of the restorative justice paradigm, *Notre Dame Journal of Law, Ethics, & Public Policy* 2: 571-603

Orth U. (2002). Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings, *Social Justice Research* 15: 313-25

Papadopoulou P. (2010). *Restorative justice for minors in Greece – The impact of Act 3189/2003*, Saarbrücken: VDM

Pavlich G. (2005). *Governing paradoxes of restorative justice*, London: The Glass House

Petoussi V. & Stavrou K. (1996). Greece, in D. Schoemaker (ed.), *International handbook on juvenile justice*, Westport: Greenwood Press

Pitsela A. (2010). Greece, in F. Dünkel, J. Grzywa, H. Philip (ed.), *Juvenile justice systems in Europe – Vol. 2*, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg

Pitsela A. (2011). Youth justice and probation, in L. Cheliotis & S. Xenakis (ed.), *Crime and punishment in contemporary Greece*, Oxford: Peter Lang

Poulson B. & Mpa K. (2002). Participants' attitudes in the Utah juvenile victim-offender mediation program, *Juvenile and Family Court Journal* 53: 37-45

Poulson B. (2003). Third voice: A review of empirical research on the psychological outcomes of restorative justice, *Utah Law Review* 1: 167-203

Put J., Vanfraechem I., Walgrave L. (2012). Restorative dimensions in Belgian youth justice, *Youth Justice: An International Journal* 12: 83-100

Roach K. (1999). Due process and victims' rights: The new law and politics of criminal justice, Toronto: University of Toronto Press

Roach K. (2000). Changing punishment at the turn of the century: Restorative justice on the rise, *Canadian Journal of Criminology* 42: 240-80

Roberts A. (2004). *Juvenile justice sourcebook*, Oxford: Oxford University Press

Robinson G. & Shapland J. (2008). Reducing recidivism – A task for restorative justice?, *British Journal of Criminology* 48: 337-58

Roche D. (2003). *Accountability in restorative justice*, Oxford: Oxford University Press

Rodriguez N. (2007). Restorative justice at work: Examining the impact of restorative justice resolution on juvenile recidivism, *Crime & Delinquence* 53: 355-79

Rossenblatt F. (2015). *The role of community in restorative justice*, Oxon: Routledge

Rossner M. (2013). *Just emotions – Rituals of restorative justice*, Oxford: Oxford University Press

Salzer J. (2011). Η εκπαίδευση του διαμεσολαβητή, στο Ι. Αναστασοπούλου (επιμ.), *Η διαμεσολάβηση στις αστικές και εμπορικές διαφορές*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Schelkens W. (1998). Community service and mediation in the juvenile justice legislation in Europe, in L. Walgrave (ed.), *Restorative justice for juveniles*, Leuven: Leuven University Press

Schijdel R. (2009). *Confidentiality and victim-offender mediation*, Apeldoorn: Maklu

Shen A. & Antonopoulos G. (2013). Restorative justice or what?: Restorative justice in the Chinese youth justice system, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 21: 291-315

Sherman L., Strang H., Angel C., Woods D., Barnes G., Bennett S., Inkpen N. (2005). Effects of face-to-face restorative justice on victims of crime in four randomized, controlled trials, *Journal of Experimental Criminology* 1: 367-95

Sherman L., Strang H., Mayo-Wilson E., Woods D., Ariel B. (2015). Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review, *Journal of Quantitative Criminology* 31: 1-24

Shiner M. (2006). Drugs, law and regulation of harm, in R. Hughes, L. Rachel, P. Higate (ed.), *Drugs: policy and politics*. Berkshire: Open University Press

Strickland R. (2004). *Restorative justice*, Peter Lang: New York

Smith D., Blagg H., Derricourt N. (1988). Mediation in South Yorkshire, *British Journal of Criminology* 28: 378-95

Strang, H. (2002). *Repair or revenge – Victims and restorative justice*, Oxford: Clarendon Press

Streng F. (2012). *Jugendstrafrecht*, Heidelberg: C. F. Müller

Stubbs J. (2002). Domestic violence and women's safety: Feminist challenges to restorative justice, in H. Strang & J. Braithwaite (ed.), *Restorative justice and family violence*, Cambridge: Cambridge University Press

Stulberg J. & Love L. (2014). *Ανάμεσα στα μέρη: Ο ουδέτερος τρίτος*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Sykes G. & Matza D. (1957). Techniques of neutralization: A theory of delinquency, *American Sociological Review* 22: 664-70

Szmania S. (2006). Mediators' communication in victim offender mediation/dialogue involving crimes of severe violence: An analysis of opening statements, *Conflict Resolution Quarterly* 24: 111-27

Thorburn, J. (1999). Restoration: A better way, in J. Consedine & H. Bowen (ed.), *Restorative justice – Contemporary themes and practices*, Lyttelton: Ploughshares

Tyler T. (2006). Restorative justice and procedural justice: Dealing with rule breaking, *Journal of Social Issues* 62: 307-26

Umbreit M. (1994). *Victim meets offender: The impact of restorative justice and mediation*, New York: Criminal Justice Press

Umbreit M. (1995). Holding juvenile offenders accountable: A restorative justice perspective, *Juvenile and Family Court Journal* 2: 31-42

Umbreit M. & Bradshaw W. (1997). Victim experience of meeting adult vs. juvenile offenders: A cross-national comparison, *Federal Probation* 61: 33-9

Umbreit M., Bradshaw W., Coates R. (1999). Victims of severe violence meet the offender: Restorative justice through dialogue, *International Review of Victimology* 6: 321-43

Umbreit M. (2001). *The handbook of victim offender mediation*, San Francisco: Jossey-Bass

Umbreit M., Coates R., Vos B. (2004). Victim-offender mediation: Three decades of practice and research, *Conflict Resolution Quarterly* 22: 279-303

Umbreit M., Vos B., Croates R., Lightfoot E. (2005). Restorative justice in the twenty-first century: A social movement full of opportunities and pitfalls, *Marquette Law Review* 89: 251-304

Umbreit M., Coates R., Vos B. (2007). Restorative justice dialogue: A multi-dimensional, evidence-based practice theory, *Contemporary Justice Review* 10: 23-41

van Camp T. & Wemmers J.A. (2013). Victim satisfaction and restorative justice: More than simply procedural justice, *International Review of Victimology* 19: 117-43

van Ness D., Morris A., Maxwell G. (2001). Introducing restorative justice, in A. Morris & G. Maxwell (ed.), *Restorative justice for juveniles*, Oxford-Portland: Hart

Walgrave L. (1995). Restorative justice for juveniles: Just a technique or a fully fledged alternative?, *The Howard Journal of Criminal Justice* 34: 228-49

Walgrave L. & Geudens H. (1996). The restorative proportionality of community service for juveniles, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 4: 361-80

Walgrave L. (2008). *Restorative-interest and responsible citizenship*, Devon: Willan

Wemmers J. (2003). *Introduction à la victimologie*, [Quebec: Les Presses de l'Université de Montréal](#)

Wemmers J. & Cyr K. (2006). What fairness means to crime victims: A social psychological perspective on victim-offender mediation, *Applied Psychology in Criminal Justice* 2: 102-28

Wright M. (1995). Alternatives to the criminal justice process, *Iuris* 4: 47-58

Wright M. (1996). Can mediation be an alternative to criminal justice?, in B. Galaway & J. Hudson (ed.). *Restorative justice: International perspectives*, New York: Criminal Justice Press

Zarafonitou C. (2009). [Criminology as a discipline in modern Greece: Teaching, research and profession](#), in R. Sette (ed.), *Cases on technologies for teaching criminology and victimology: Methodologies and practices*, Hershey-New York: IGI Global

Zehr H. (1990). *Changing lenses: A new focus for crime and justice*, Scottale: Herald Press

Zernova M. (2007). *Restorative justice: Ideals and realities*, Hampshire: Ashgate.

* Υπ. Διδάκτωρ Εγκληματολογίας-Σωφρονιστικής, στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

1. Οι όροι «επανορθωτική δικαιοσύνη» και «αποκαταστατική δικαιοσύνη» αποτελούν ταυτόσημες αποδόσεις του ξενόγλωσσου όρου “restorative justice” (Αλεξιάδης 1996, Μαγγανάς 2000, Σπινέλλη 2014, Αρτινοπούλου 2010).

Σύμφωνα με την Κ. Σπινέλλη (2002: 590), «το επίθετο «αποκαταστατική» ίσως θα πρέπει να αποφευχθεί στην ποινική δικαιοσύνη διότι παραπέμπει στα αποκαταστατικά ένδικα βοηθήματα του αστικού δικαίου και υποδηλώνει τις υλικές ζημίες, την ηθική βλάβη κλπ».

2. Αργότερα, στο ν. 3500/2006 προβλέφθηκε η δυνατότητα διαμεσολάβησης του εισαγγελέα σε πλημμεληματικές μορφές ενδοοικογενειακής βίας (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2011, Artinopoulou 2010b, 2013, Gavrielides & Artinopoulou 2012, Γιανναογλου 2015). Εν συνεχεία, με το ν. 3904/2010 εισήχθη το άρ. 308 Β ΚΠΔ: στις περιπτώσεις που έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για ορισμένα κακουργήματα, κατόπιν διατύπωσης αιτήματος του κατηγορουμένου που υποβάλλεται μέχρι την τυπική περάτωση της ανάκρισης, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών καλεί τον κατηγορούμενο και τον παθόντα να εμφανισθούν ενώπιον του (μετά ή δια των συνηγόρων τους) για συνδιαλλαγή (Καλφέλης 2011, Μυλωνόπουλος 2011).
3. Εν αντιθέσει με τις διεθνείς συμβάσεις (hard law), τα μη συμβατικά κείμενα των διεθνών και ευρωπαϊκών οργανισμών συνεπάγονται μόνο ηθική και πολιτική δέσμευση των συμβαλλόμενων κρατών (soft law). Εντούτοις, είναι δυνατό να λειτουργήσουν επικουρικά στα πεδία της παραγωγής, της ερμηνείας και της εφαρμογής των δικαιικών κανόνων (Πιτσελά 2003, 2006α, Παπαδοπούλου 2012). Οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί οργανισμοί αξιοποιούν τα πορίσματα των εγκληματολογικών ερευνών. Οι κατευθυντήριες γραμμές και οι συστάσεις που εκπονούν αποτελούν «τη θεσμική αποτύπωση της εγκληματολογικής σκέψης» (Αρτινοπούλου 2010: 59).

4. Είναι, όμως, αξιοπρόσεχτες οι σκέψεις του Ι. Πανούση (2011: 32, 33): «...η σύγκρουση δεν είναι πάντα κάτι κακό. Ίσα-ίσα η σύγκρουση δεν αφήνει να τελεματωθούν τα πράγματα, εμποδίζει δηλαδή την απολίθωση ενός συστήματος [...]. Η έλλειψη συγκρούσεων λοιπόν καμιά φορά δεν είναι θετικό στοιχείο, δείχνει έλλειψη κινήτρων, δείχνει έλλειψη φιλοδοξιών με την καλή έννοια, δηλαδή την προσπάθεια να προβάλλεις ιδέες, συναισθήματα, απόψεις και ταυτόχρονα να θέλεις να ταυτίσεις τον εαυτό σου με μια ομάδα».

5. Στο εννοιολογικό περιεχόμενο του ορισμού δεν εμπίπτει η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον δράστη, η οποία αναγνωρίζεται ως αποκαταστατική πρακτική (Walgrave 2008, Walgrave & Geudens 1996, Bazemore & Maloney 1994, Μαγγανάς 2000). Η κοινωφελής εργασία διαθέτει ένα «συμβολικό χαρακτήρα ο οποίος συνίσταται στο ότι η εργασία του καταδικασμένου αποτελεί ένα είδος αποκατάστασης της βλάβης που προξένησε» (Σπινέλλη 2000: 282). Με διαφορετική διατύπωση, η κοινωφελής εργασία «λειτουργεί ως μέσο αποκατάστασης της διαρραγείσας σχέσης μεταξύ του δράστη και της κοινότητας» (Νούσκαλης 2015: 210). Στις λοιπές επανορθωτικές πρακτικές εντάσσονται οι οικογενειακές συνεδρίες ή συμβούλια (family group conferencing), τα κοινοτικά συμβούλια αποκατάστασης (community reparative boards), οι κύκλοι επιμέτρησης της ποινής (sentencing circles), οι κύκλοι ίασης (healing circles) και η παροχή αποζημίωσης (compensation) στο θύμα (Μαγγανάς 2000, 2006, Πιτσελά 2006α, Γιοβάνογλου 2006, Newburn 2007).
6. Η μέθοδος της ολοκλήρωσης (“integration”) συνίσταται στο συνδυασμό δύο ή περισσότερων θεωριών σε ένα συνεκτικό θεωρητικό μοντέλο, το οποίο διαθέτει μεγαλύτερη επεξηγηματική αξία. Μέσω της σύνθεσης επιτυγχάνεται

η παραγωγή μιας νέας εγκληματολογικής θεωρίας, η βελτίωση της διατύπωσης των προγενέστερων, η διεύρυνση της επεξηγηματικής τους δύναμης και εν τέλει η μείωση του αριθμού τους, γεγονός που ευνοεί την πληρέστερη αφομοίωσή τους και την ευχερέστερη επικοινωνία ανάμεσα σε επιστήμονες που διαθέτουν διαφορετικά επιστημονικά υπόβαθρα. Στην περίπτωση της θεωρίας του *Braithwaite*, η επίδραση της ντυρκεμιανής κοινωνιολογίας είναι πασιφανής, όπως επίσης της προσέγγισης της ετικέτας, των θεωριών των υποπολιτισμικών ομάδων και του κοινωνικού ελέγχου (Κρανιδιώτη 2007).

7. Στο εγκληματολογικό γίνεσθαι, οι θεωρίες διακρίνονται σε δύο ευρείες κατηγορίες. Η πρώτη περιλαμβάνει τις επεξηγηματικές ή ερμηνευτικές (“*explanatory theories*”), οι οποίες αποτελούν συστηματοποιημένες προτάσεις ή εισηγήσεις αναφορικά με τον τρόπο που είναι δομημένη η πραγματικότητα, δηλαδή αναφέρονται στο «είναι». Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι δεοντολογικές (“*normative theories*”), που περιλαμβάνουν προτάσεις ή εισηγήσεις σχετικά με το πώς θα έπρεπε να είναι δομημένη η πραγματικότητα, δηλαδή αναφέρονται στο «δέον» (Braithwaite 1996).
8. Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία, η διαδικασία της συνδιαλλαγής περιγράφεται ως “*victim-offender mediation (VOM)*”, “*victim-offender reconciliation*” και “*victim-offender dialogue*” (Umbreit et al. 2005: 269).
9. Στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία, ο όρος «διαμεσολαβητής» απαντά ως “*mediator*”, “*facilitator*” και “*convenor*” (Szmania 2006: 111).
10. Η Σύσταση υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 15/9/1999 κατά την 679^η συνάντηση των εκπροσώπων των υπουργών.
11. Basic Principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters, Economic and Social Council of the United Nations, ECOSOC Res. 2000/14, U.N. Doc. E/2000/INF/2/Add.2 (2000). Έμμεσες αναφορές στη διαμεσολάβηση και την αποκαταστατική δικαιοσύνη εντοπίζονται επίσης σε παλαιότερα κείμενα που αφορούν εξειδικευμένα την παραβατικότητα των ανηλίκων (Πιτσελά 2006α, Γιοβάνογλου 2006).
12. Η Μ. Αρχιμανδρίτου (2000: 556-7) έχει επισημάνει τα εξής: «Σύμφωνα [...] με τις σύγχρονες τάσεις, κυρίως στο σκανδιναβικό χώρο, το ζήτημα της αποτελεσματικότητας της φυλακής αντιμετωπίζεται διαφορετικά. Τα εκτιτικά προγράμματα δεν ελέγχονται πλέον με βάση την υποτροπή [...]. Αυτό που επιζητείται είναι μια ανεκτή για ανθρώπους κατάσταση διαβίωσης [...] οι εργαζόμενοι εντός του ποινικού συστήματος δεν εγκλωβίζονται στη λογική της αναζήτησης επιτυχίας σε μη πραγματοποιήσιμους στόχους. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, το ποινικό σύστημα αποτελεί ένα μόνο τμήμα του συνολικού κοινωνικού ελέγχου και δε μπορεί να είναι μόνο αυτό υπεύθυνο για τον έλεγχο και την πρόληψη του εγκλήματος» (η υπογράμμιση του γράφοντος).
13. Η λήξη της «*χρυσής εποχής του θύματος*» σηματοδοτείται με την «*ανάπτυξη κεντρικής κρατικής εξουσίας και με την επέκταση της επιδράσεως της στον δικαιοδοτικό έλεγχο*». Κατά τον 18^ο αι. επαναπροσδιορίστηκαν οι αρχές του τυπικού κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Η εμπλοκή συναισθηματικών στοιχείων θεωρήθηκε ως κίνδυνος για τη δίκαιη δικαστική κρίση. Για το λόγο αυτό, ο παθών απομακρύνθηκε από την ποινική διαδικασία (Γραμματικούδης 1991: 131 επ.).
14. Το Ίδρυμα Αγωγής Ανήλικων Αρρένων Βόλου (ν. 2298/1995, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 4322/2015) αποτελεί μετεξέλιξη του θεσμού των «*αναμορφωτικών καταστημάτων*» (α.ν. 2724/1974). Σε αυτό εισάγονται οι

άρρενες που έχουν υποβληθεί στο αντίστοιχο αναμορφωτικό μέτρο. Οι τρόφιμοι φοιτούν σε σχολείο, μετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, ενώ λαμβάνουν μέρος σε πολιτιστικές, ψυχαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες (Δημόπουλος & Κοσμάτος 2010). Ύστερα από την εισαγωγή του ν. 4322/2015, ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων είναι δυνατόν να επιβληθεί μόνο σε ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας, εφόσον η πράξη τους, εάν τελούνταν από ενήλικο, θα ήταν κακούργημα απειλούμενο με την ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Η ίδια αντιμετώπιση επιφυλάσσεται δυνητικά για όσους τελούν βιασμό (άρ. 336 ΠΚ) με την προϋπόθεση πως στρέφεται σε βάρος προσώπου νεότερου των 15 ετών. Το δικαστήριο δύναται να προβεί σε αντικατάσταση του μέτρου της τοποθέτησης σε ίδρυμα αγωγής που έχει επιβληθεί σε ποινικά υπεύθυνο ανήλικο για πράξη, την οποία αν τελούσε ενήλικος θα ήταν κακούργημα και εμπεριέχει στοιχεία βίας, με περιορισμό σε ειδικό κατάστημα στις περιπτώσεις που ο ανήλικος διαφεύγει επανειλημμένως από το ίδρυμα και ο ποινικός σωφρονισμός κρίνεται απολύτως αναγκαίος ή τελέσει εκ νέου κακούργηματική και βίαιη πράξη (άρ. 124 παρ. 3 α ΠΚ). Τη διαφωνία τους εξέφρασαν τα μέλη του *Συνδέσμου Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων* πριν τη ψήφιση του σχετικού νομοσχεδίου: με τη συγκεκριμένη διάταξη «εξομοιώνεται η απλή διαφυγή με την τέλεση νέου εγκλήματος βίας. Η διαφυγή από το Ίδρυμα, ακόμη και επανειλημμένη, δεν συνδέεται αναγκαία με εγκληματική πρόθεση ή εγκληματική διάπραξη. Συχνά συνδέεται με τους ίδιους τους όρους διαβίωσης στο ίδρυμα, (υποδομές και μέθοδοι, σχέσεις ανάμεσα σε τροφίμους κ.λπ.), ιδιαιτερότητες των τροφίμων που δεν καλύπτονται (πολιτισμικές, γλωσσικές, ψυχικές, γενικότερης υγείας) ή ακόμα και με συναισθηματικές ανάγκες λόγω του νεαρού της ηλικίας τους» («Επιμελούμαι», τ. 8/2015 με την υπογραφή των Π. Ζαγούρα και Γ. Πράνταλου).

15. Σύμφωνα με την Α. Χάιδου (2013: 116), «ο ποινικός σωφρονισμός ή περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων αποτελεί κανονική ποινή. Το μόνο που τη διαφοροποιεί από τις λοιπές στερητικές της ελευθερίας ποινές είναι ότι απαγγέλλεται σε ανήλικους δράστες και εκτίεται μέσα σε ειδικά καταστήματα». Ο ιδιάζων χαρακτήρας του ποινικού σωφρονισμού συνεπάγεται τον αποκλεισμό της δυνατότητας αναστολής του ή μετατροπής του σε χρήμα. Για παράδειγμα, στην υπ' αρ. 13/1996 απόφαση του Εφετείου Ανηλίκων Πατρών κρίθηκε πως ο περιορισμός της ελευθερίας ανήλικου δράστη επιτελεί διαπαιδαγωγικούς στόχους και ότι η αναστολή του οδηγεί στην απώλεια της ωφέλειάς του (Χαραλαμπίκης 2012, Χάιδου 2013). Αντίθετη άποψη έχει διατυπωθεί από τον Ν. Κουράκη (2008: 140), ο οποίος έχει ορθά επισημάνει ότι δεν υφίσταται νομοθετική διάταξη που να αποκλείει τη συγκεκριμένη δυνατότητα. Θα μπορούσε άλλωστε να προσθέσει κανείς ότι ο διαπαιδαγωγικός στόχος του ποινικού σωφρονισμού δεν εξουδετερώνεται πλήρως μέσω της αναστολής της εκτέλεσής του, η οποία και δύναται να συμβάλλει στην ειδική πρόληψη δεδομένου ότι καθιστά ρητά τον δράστη υπεύθυνο για τη μη υποτροπή του.
16. Έχει εύστοχα προταθεί η χρήση των όρων «μέτρα αγωγής ή διαπαιδαγώγησης» ή «μέτρα προστασίας» αντί του όρου «αναμορφωτικά μέτρα», ο οποίος ενσωματώνει μια κοινωνικο-ηθική απαξία (Πιτσελά 2013). Η νομική φύση των αναμορφωτικών μέτρων αποτελεί ζήτημα για το οποίο δεν υφίσταται ομοφωνία στην ελληνική θεωρία. Κατά μία άποψη, συνιστούν υποπερίπτωση των μέτρων ασφαλείας. Εντούτοις, το γεγονός ότι το στοιχείο της

επικινδυνότητας απουσιάζει από τα μέτρα αυτά, όπως επίσης ότι δεν προβλέπονται στο αυτό κεφάλαιο του ποινικού κώδικα με τα μέτρα ασφαλείας, συνηγορούν στο ότι αποτελούν μια αυτοτελή κατηγορία ποινικών κυρώσεων ή εννόμων συνεπειών, όπως επισημαίνεται επίσης στην εισηγητική έκθεση του ν. 3189/2003 (Κουράκης 2008, 2009, Πιτσελά 2013).

17. Σύμφωνα με τη Σύσταση Νο R (99) 19, η «απόφαση για παραπομπή μιας ποινικής υπόθεσης σε διαμεσολάβηση, καθώς και η έγκριση του αποτελέσματος της διαμεσολαβητικής διαδικασίας θα πρέπει να επιφυλάσσονται για τις δικαστικές αρχές» (Αλεξιάδης 2006: 360).
18. Η αποχή από τη δίωξη αποτελεί ακόμη μια οικονομικά ανέξοδη επιλογή για τον κρατικό προϋπολογισμό (Λαμπροπούλου 2012, Πιτσελά 2006β, 2007).
19. Υπέρ της διεύρυνσης της δυνατότητας αποχής του εισαγγελέα από την ποινική δίωξη έχει ταχθεί η Επιμελήτρια Ανηλίκων Π. Ζαγούρα, σε συνέντευξη που παραχώρησε στην περιοδική έκδοση "The Art of Crime" (τ. 14/2010): «Θα ήταν ειδικοπροληπτικά σημαντικό να εφαρμόζεται σε όλες τις πλημμεληματικές, πολλώ δε μάλλον πταισματικές, φύσης υποθέσεις εφόσον ο ανήλικος αποδέχεται ελεύθερα την πράξη του και δεν έχει ξαναπαραβεί το νόμο, καθώς και να συνοδεύεται, όταν είναι αναγκαίο, από άτυπες διαδικασίες παραπομπής σε κοινοτικούς φορείς ή από επίσημες διαδικασίες διαμεσολάβησης, συμβολικού χαρακτήρα. Τούτο προϋποθέτει τη μετάθεση του κέντρου βάρους της διαδικασίας από το ακροατήριο στο στάδιο της άσκησης της ποινικής δίωξης και την αναδιοργάνωση όλου του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης των ανηλίκων στην κατεύθυνση αυτή. Γενικότερα πάντως, για την αποδικαστηριοποίηση, μέσω της ευρείας αποχής από την ποινική δίωξη, οι Εισαγγελίες Ανηλίκων θα πρέπει α) να ενισχυθούν οργανικά, με ανθρώπινο δυναμικό (επιμελητές ανηλίκων) εκπαιδευμένο, μεταξύ άλλων, στη διαμεσολάβηση, β) να διασυνδεθούν λειτουργικά, με δίκτυο υπηρεσιών έγκαιρης παρέμβασης, γ) να υποστηριχθούν διοικητικά. Αντίθετα, τα Δικαστήρια είναι σκόπιμο να φέρουν το βάρος της έγκαιρης εκδίκασης υποθέσεων που χρήζουν μεγαλύτερης προσοχής ή ανηλίκων που λόγω επανειλημμένων διαπράξεων χρήζουν αυξημένης φροντίδας». Από την άλλη πλευρά, η δυνατότητα που παρέχεται στον εισαγγελέα να μην ασκήσει τη δίωξη, αλλά να επιβάλλει ταυτόχρονα ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα, έχει επισημανθεί ότι συνιστά μια απόρριψη των εγγυήσεων που παρέχει η ακροαματική διαδικασία για τον φερόμενο ως δράστη (Κοσμάτος 2010).
20. Εντούτοις, ο Η. Σεφερίδης (2014: 525) επισημαίνει: «Ο Εισαγγελέας Ανηλίκων [...] παρά τη νομοθετική του αναβάθμιση αντιμετωπίζει προβλήματα ως προς την υλοποίηση των παρεχομένων νομοθετικών δυνατοτήτων, αφού δεν έχουν διαμορφωθεί οι δομές και οι υλικοτεχνικοί τρόποι προς εφαρμογή των θεσπισθέντων νομοθετημάτων».
21. Σύμφωνα με το πλάσμα που καθιερώνεται στο άρθρο 18 ΠΚ, οι ποινικά ενδιαφέρουσες πράξεις των ανηλίκων αντιμετωπίζονται σε κάθε περίπτωση ως πταίσματα ή πλημμελήματα.
22. Η ελληνική νομική ρύθμιση περί της συνδιαλλαγής που επιβάλλεται ως αναμορφωτικό μέτρο από τα δικαστήρια ανηλίκων ή εισαγγελείς δεν περιλαμβάνει τη συμμετοχή μελών της κοινότητας, όπου τελέσθηκε η πράξη στη διαδικασία της συνδιαλλαγής (Rossenblatt 2015). Μια τέτοια πρακτική (γνωστή ως «σχολική διαμεσολάβηση») έχει εφαρμοστεί πιλοτικά σε σχολεία της Αθήνας για περιπτώσεις ενδοσχολικής βίας, με ορισμένους ειδικά

εκπαιδευμένους μαθητές στο ρόλο του διαμεσολαβητή μεταξύ των συμμαθητών τους (Αρτινοπούλου 2011).

23. Το «σύστημα» συνιστά γενικά μια αυτοτελή, σύνθετη οντότητα, απότοκο μιας «*οργανωμένης συναρμογής επί μέρους στοιχείων*». Σε ό,τι αφορά την ποινική δικαιοσύνη, στην κατηγορία των υποσυστημάτων εντάσσονται η αστυνομία, η εισαγγελία, τα δικαστήρια, οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, όπως επίσης οι φορείς που έχουν αναλάβει την εκτέλεση των ιδρυματικών και εξω-ιδρυματικών επιβαλλόμενων ποινών. Καθώς, όμως, τα εν λόγω υποσυστήματα δεν συνιστούν στο σύνολο των περιπτώσεων μια «*οργανωμένη συναρμογή*», αλλά φαίνεται να απουσιάζει η ύπαρξη ενός κοινού στόχου και ο μεταξύ τους συντονισμός, η συστημική οντότητα της ποινικής δικαιοσύνης τίθεται υπό αμφισβήτηση (Σπινέλλη 2014: 12-4). Παρατίθεται το ακόλουθο απτό, κοινής πείρας ελληνικό παράδειγμα: η αστυνομία (υποσύστημα) δεν λαμβάνει γνώση για το ποιές εκ των υποθέσεων που «*αποστέλλει*» στην εισαγγελία τίθενται στο αρχείο ή για το πόσοι εκ των κατηγορουμένων δεν κηρύσσονται εν τέλει ένοχοι από το δικαστήριο (Σπινέλλη 2007). Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι φρονούν ότι η πραγματικότητα του εκάστοτε υποσυστήματος διαμορφώνεται βάσει των επιλογών αυτού που προηγείται κατά την εφαρμογή του τυπικού κοινωνικού ελέγχου. Επί παραδείγματι, η υπερφόρτωση των δικαστηρίων τελεί σε άμεση συνάρτηση με τις επιλογές των αστυνομικών δυνάμεων αναφορικά με την προσαγωγή ενός υπόπτου, ενώ ο αριθμός των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα εξαρτάται από τον αριθμό των καταδικαστικών σε περιορισμό της ελευθερίας αποφάσεων (Burke 2012). Εν όψει των προαναφερθέντων, συνάγεται ότι υφίστανται ορισμένα χαρακτηριστικά της οργάνωσης των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που επιτρέπουν το χαρακτηρισμό τους ως ενιαίου συστήματος και ορισμένα άλλα που συνηγορούν στο αντίθετο. Τελικά, η θεώρηση των φορέων του επίσημου ελέγχου του εγκλήματος ως συστήματος αποτελεί ζήτημα που τίθεται στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε ερευνητή. Ορθότερη φαίνεται η άποψη που υποστηρίζει ότι η ποινική δικαιοσύνη ομοιάζει με σύστημα χωρίς να είναι στην κυριολεξία. Για το λόγο αυτό προτιμάται η χρήση του εν λόγω όρου εντός εισαγωγικών. Εντούτοις, η θεώρησή της ως τέτοιο (με άλλα λόγια, η μελέτη της με βάση το πώς θα έπρεπε να λειτουργεί σε ιδανικό επίπεδο) δύναται να συμβάλλει στον εντοπισμό προβλημάτων και την άρθρωση επιστημονικού λόγου με σκοπό την υπερπήδησή τους (Σπινέλλη 2007).
24. Στο από 10.02.2015 έγγραφο των *Συνδέσμων Επιμελητών Ανηλίκων και Επιμελητών Κοινωνικής Αρωγής* προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης επισημαίνονται (εκτός των ανωτέρω) τα ακόλουθα: «*καταργείται εν τοις πράγμασι η εξειδίκευση και η αποτελεσματικότητα στην ουσιαστική διαχείριση δύο διακριτών πεδίων της ποινικής δικαιοσύνης: α) αυτού της πρόληψης και διαχείρισης της παραβατικότητας των ανηλίκων καθώς και της εξατομικευμένης αναμορφωτικής τους μεταχείρισης, στο πλαίσιο της οικογένειας και της κοινότητας, στο πνεύμα του συγκερασμού του προνοιακού και του δικαίου προτύπου και των δικαιωμάτων του παιδιού, και β) αυτού της εναλλακτικής έκτισης ποινών και του ορθολογικού σχεδιασμού και υλοποίησης της κοινωνικής ένταξης του ενήλικου πληθυσμού. Στην εποχή της ποινικοποίησης των κοινωνικών προβλημάτων η Πολιτεία έρχεται να αποστερήσει από πόρους και φροντίδα τους εξυπηρετούμενους/επιτηρούμενους πληθυσμούς υποβαθμίζοντας το κοινωνικό πρόσωπο της δικαιοσύνης αλλά και την ίδια την αντεγκληματική πολιτική και υπακούοντας σε μια αμιγώς διαχειριστική αντίληψη για το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.*

- Αποτελεί μάλιστα οξύμωρο σχήμα από τη μία η νομοθεσία [...] να ενθαρρύνει την εξωδικαστηριακή και εξωιδρυματική μεταχείριση και από την άλλη, στο επίπεδο της δημόσιας διοίκησης, τούτο να αποδομείται, καλλιεργώντας έτσι, σε δεύτερο χρόνο, τιμωρητικές τάσεις στη δικαιοσύνη και στην κοινωνία» (www.epimelites.anilikon.gr). Αντίθετοι με την επιλογή της συγχώνευσης υπήρξαν επίσης ο Συνήγορος του Πολίτη και η Ένωση Εισαγγελέων Ελλάδος.
25. Σύμφωνα με το Παράρτημα της Σύστασης Νο R (99) 19, η δυνατότητα της διαμεσολάβησης πρέπει να προσφέρεται σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας (Αλεξιάδης 2006).
26. Στο Παράρτημα της Σύστασης Νο R (99) 19 ορίζεται πως «θα πρέπει να υπάρχουν οδηγίες που θα προσδιορίζουν τη χρήση της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις. Τέτοιες οδηγίες θα πρέπει να καταγράφουν ειδικότερα τις προϋποθέσεις για την παραπομπή των υποθέσεων στην υπηρεσία διαμεσολάβησης και το χειρισμό των υποθέσεων με διαμεσολάβηση» (Αλεξιάδης 2006: 359).
27. Αντίθετα, στο ν. 3500/2006 περί αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, ο νομοθέτης περιγράφει εξαντλητικά τη διαδικασία της διαμεσολάβησης. Διαφωνία σε αυτή την πρακτική έχει εκδηλώσει ο Ν. Κουράκης (2012: 520, υποσ. 35): «θεωρώ ότι μια τέτοια ρύθμιση δεν θα ήταν σκόπιμο να γίνει στο ίδιο το κείμενο του Ποινικού Κώδικα, που θα πρέπει να διέπεται από λιτότητα φρασεολογίας και να μην υπεισέρχεται σε πολλές λεπτομέρειες».
28. Στη Σύσταση Νο R (99) 19 ορίζεται πως «τα κράτη μέλη θα πρέπει να προωθούν την έρευνα και την αξιολόγηση της διαμεσολάβησης σε ποινικές υποθέσεις» (Αλεξιάδης 2006: 362).
29. Η Ε. Πανταζή-Μελίστα (2007: 106) έχει διαπιστώσει ότι «...πρέπει να βρεθούν [...] τα πρόσωπα που θα λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές [...]» και έχει θέσει στο σχετικό επιστημονικό διάλογο το ενδεχόμενο «αναλήψεως του έργου της διαμεσολάβησης από εθελοντές που θα εκπαιδεύονται για την υλοποίηση του προγράμματος». Προς επίρρωση αυτής της θέσης, επισημαίνει ότι η «εθελοντική προσφορά φοιτητών Νομικής ή Ψυχολογίας στον τομέα αυτό, κρίνεται [...] σημαντική ενόψει και του ότι οι φοιτητές, λόγω της νεαρής τους ηλικίας γνωρίζουν και κατανοούν τα προβλήματα των ανηλίκων και τις ανάγκες τους, και μπορούν να τύχουν ευκολώτερα της εμπιστοσύνης των ανηλίκων και να τους επηρεάσουν θετικά». Η ενδιαφέρουσα αυτή πρόταση αντανακλά τη διεθνώς παρατηρούμενη τάση για αξιοποίηση ατόμων που αφορμώνται από εθελοντικά κίνητρα στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης, αποτελεί δε μια ελκυστική προοπτική (ιδίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης), μιας και συνιστά μια σχετικά ανέξοδη λύση (Πιτσελά 2006β). Εντούτοις, είναι αμφίβολο κατά πόσο ένας φοιτητής είναι σε θέση να υποκαταστήσει την αποτελεσματικότητα που εγγυάται ένας επαγγελματίας, ενώ ταυτόχρονα είναι αναγκαία η επίδειξη σεβασμού στα επαγγελματικά δικαιώματα του τελευταίου. Οι εθελοντές στο ποινικό σύστημα είναι αναγκαίο να δρουν ενισχυτικά στο έργο των επαγγελματιών, και όχι να τους υποκαθιστούν (π.χ. Gill & Mawby 1990). Σε αυτό το πλαίσιο, οι φοιτητές μπορούν ενδεχομένως να αξιοποιηθούν επικουρικά και υπό την πλήρη εποπτεία των επιμελητών στη συνδιαλλαγή, οι οποίοι και οφείλουν να διατηρήσουν το συντονισμό της διαδικασίας.